

**AJİTASYON VE SİYASAL ÖZNELLİĞİN İNŞASI:
ADORNO'NUN FAŞİZM ANALİZİ BAĞLAMINDA ÜMİT
ÖZDAĞ'IN KONUŞMALARI**

**AGITATION AND THE CONSTRUCTION OF
POLITICAL SUBJECTIVITY: UMIT OZDAG'S
SPEECHES IN THE CONTEXT OF ADORNO'S
ANALYSIS OF FASCISM**

Buğrahan DEMİRCİ*

ÖZ

Adorno, 1930'larda ABD'de kilise ve radyoda vaaz veren bir ajitatör olan Martin Luther Thomas'a yönelik olarak sosyopsikolojik bir çözümle gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada, *Zafer Partisi* Genel Başkanı Ümit Özdağ'ın 26 Ağustos 2021 ve 6 Haziran 2023 tarihleri arasında ortaya koyduğu söylemler, *yeni faşizm* kavramı bağlamında, Adorno'nun önerdiği sosyopsikolojik metodolojiyle çözümlenmiştir. Özdağ'ın *tweet*'leri, canlı yayın konuşmaları, çektiği kısa filmler ve parti manifestosu araştırmaya dâhil edilmiştir. Çalışmada, Özdağ'ın retoriklerini hangi psikolojik tekniklerle kurduğunu göstermek ve bunları ideolojik bağlamda tartışmak amaçlanmıştır. Otuzu aşkın psikolojik temelli teknik belirleyen Adorno, geliştirdiği analiz çerçevesi doğrultusunda çeşitli stratejilerle iş gören ajitatif konuşmayı dört ana temaya ayırmıştır: "Kişisel unsur, Thomas'ın yöntemi, din aracı ve ideolojik tuzak". Bu çalışmada, Özdağ'ın özgül siyasal belagati, Adorno'nun ilk iki başlığı altında ve 10 tekniği bağlamında incelenmiştir: "Yalnız kurt, duyguları salıverme, zulmedilen günahsız, yorulmazlık,

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye, bugra_dmrc@msn.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3426-9812>

* Makale Geliş Tarihi / Article Received: 10.11.2023
Makale Kabul Tarihi / Article Accepted: 05.03.2024

yüce küçük adam, bir bilseniz, kirli çamaşır, tüyleri ürpertme, an meselesi ve yanılmanın kesinliği”. Çalışmanın sonucunda Özdağ’ın samimiyet, cesaret, coşku gibi belirli kişilik özelliklerini öne çıkararak irrasyonel unsurlardan yararlanan bir siyaset yapma biçimini benimsemeye ve içerikten ziyade yöntemin kendisini amaç olarak belirlemeye eğilimli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. *Yeni faşizm* bağlamında ise *etnik çoğulculuk* ve *farklılık hakkı* yaklaşımlarıyla ilişkili söylemleri, sığınmacılara yönelik izlediği siyasetin temel savunusu olarak öne sürdüğü ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ümit Özdağ, Yeni Faşizm, Popülizm, Ajitasyon, Propaganda.

ABSTRACT

Adorno carried out a socio-psychological analysis of Martin Luther Thomas, an agitator who preached in church and radio in the USA in the 1930s. In this study, the discourses of *Victory Party* Chairman Umit Ozdag between August 26, 2021 and June 6, 2023 are analyzed in the context of the concept of *neo-fascism* with the socio-psychological methodology proposed by Adorno. Ozdag’s tweets, live broadcast speeches, short films, and constituent texts related to his party were included in the study. The study aims to show the psychological techniques with which Ozdag constructs his rhetoric and to discuss them in an ideological context. Adorno, who identified more than thirty psychologically-based techniques, divided agitational speech, which functions with various strategies in line with the framework of analysis he developed, into four main themes: “The personal element, Thomas’s method, the religious medium and ideological bait”. In this study, Ozdag’s specific political rhetoric is analyzed under Adorno’s first two headings and in the context of his 10 techniques: “Lone wolf, emotional release, persecuted innocence, indefatigability, a great little man, if only you knew, dirty linen, tingling back-bone, last hour and exactitude of error”. As a result of the study, it was concluded that Ozdag tends to adopt a style of politics that utilises irrational elements by emphasising certain personality traits such as sincerity, courage, and enthusiasm, and to determine the method itself as the goal rather than the content. In the context of *neo-fascism*, it has been revealed that the

discourses related to *ethno-pluralism* and the *right to difference* approaches have been put forward as the main defense of its policy towards asylum seekers.

Keywords: Umit Ozdag, Neo-Fascism, Populism, Agitation, Propaganda.

GİRİŞ

Birçok tarihçi ve siyaset bilimci, faşizmin 1945 sonrasında yok olmadığını, ancak belirli dönüşümler geçirerek çağdaş toplumsal yapıya adapte olduğunu belirtmiştir (Copsey, 2020: 102). *Neo-faşizm* ya da *yeni faşizm* olarak adlandırılan bu eğilim, iki savaş arası dönemin faşist hareketlerinden ilham almıştır. Göç, kanun ve nizam gibi konulara vurgu yapan *radikal sağ* siyasal partiler, *yeni faşizmin* erken dönemi olarak ele alınabilecek periyot (1945-1970'lerin sonları) sonrasında ivme kazanmıştır. Faşizm teorisyenlerince yapılan tartışmalar, bu “yeni” hareketlerin sınıflandırılmasına yardımcı olmuştur (Cento Bull, 2012: 587-602). Roger Griffin (2019: 196), faşizmi, “farklı çeşitlerinin ortak efsanevi temeli, popülist ultra-milliyetçiliğin yeniden doğuşçu bir biçimi olan bir siyasal ideoloji türü” olarak tanımlamıştır. Buna ek olarak, Roger Eatwell (2019: 230), faşizmin “... radikal bütüncü-millî bir Üçüncü Yol [kapitalizm ve sosyalizme alternatif bir ‘yol’] düşüncesine” dayandığını belirtmiştir. Bu tanımlar yararlıdır, ancak *yeni faşist* hareketlerin eklektik ve içsel bölünmelerle karakterize olduğunu da göz önünde bulundurmamak gerekmektedir (Cento Bull, 2012: 604). Bu nedenle, her hareketin kendi ulusal bağlamında ve küresel sosyopolitik dönüşümlerle ilişkisi ekseninde ele alınması önem taşımaktadır. Çünkü *yeni faşizm*, *klasik faşizmin* doğrudan bir uzantısı değildir ve gerilimli, kaotik, çoğul bir olgudur (Odilon, 2022: 582).

Faşizm ve *yeni faşizm* arasındaki benzerlik ve ayrımları anlamak için Avrupa’da yaşanan belirli toplumsal süreçleri kavramak gerekmektedir. Diethelm Prowe’a göre *klasik faşizm*, Avrupa emperyalizminin dünya hâkimiyeti hedefinden ve sınıf mücadelesiyle ilişkili olarak komünizmle beslenen korkudan ortaya çıkmıştır. *Yeni faşizm* ise II. Dünya Savaşı sonrasında hızlanan dekolonizasyon süreci nedeniyle yeni ekonomik bağımlılık ilişkilerinin geliştiği bir dünyada ortaya çıkmıştır. Bunun bir sonucu olarak Batı Avrupa’ya yönelik gerçekleşen büyük göç dalgasının yarattığı toplumsal ve etnik çatışma ile beslenmiştir. Ayrıca “68 hareketi” ile öne çıkan Yeni Sol’a ve çok kültürlü toplum anlayışına karşı bir tepki olarak gelişmiştir. *Yeni faşist* hareket, daha çok kültürel ve toplumsal alana yoğunlaşmıştır. “Davetsiz misafirler”e karşı ulusal kimliğin savunulması ve “yaşam alanları”nın kontrol edilmesi gibi konuları öne çıkarmıştır. Bu dönemde

ayrımcılık, Yahudilerden ziyade özellikle Afrikalılar ve Müslümanlar gibi gruplara yönelik olarak artmaya başlamıştır (Prowe, 2004: 131-133).

Yeni faşizmin özgüllüğünü göstermek için faşizme yönelik yapılan tartışmalara değinmek gerekmektedir. Literatürde, bu kavramın 1960'lara kadar belirli bir tarihsel olgu olarak ele alınmadığı ve komünizme eşitlendiği görülmektedir (Copsey, 2021: 32-33). Ancak Ernst Nolte (1969: 18), bu sınırlılığı aşan ilk tarihçilerden olmuştur ve faşizmin 1919 ile 1945 arasındaki dönemden ayrılamayacağını savunmuştur. Faşizmin belirli bir tarih aralığıyla sınırlı kalarak anlaşılması gerekliliğine ilişkin anlayış, 1970'lerin sonları ile 1980'ler boyunca Stanley Payne ve Paul Wilkinson gibi teorisyenler tarafından öne çıkarılmıştır (Copsey, 2021: 32-38).¹ 1991 yılında bu kısır döngüyü kıran Griffin, faşizmin 1945'te sona ermediğini ve "çevresine uyum sağlamak için neredeyse Darwinci bir kapasite"ye sahip olduğunu vurgulamıştır. Savaş sonrası faşizmi, *nostaljik faşizm/neo-Nazizm*, *mimetik faşizm/neo-Nazizm* ve *yeni faşizm* olmak üzere üç tematik kategoriye ayırmıştır. Bunlardan ilki, genel anlamda *klasik faşizmin* dünya görüşü ile mücadele biçimlerinden yararlanan yaklaşımları içermektedir. İkincisi, Nazizm'i, Almanya ve Avrupa dışında bir rol model olarak kabul eden grupları açılmaktadır. Griffin'in Weberyen *ideal tip* olarak tasarladığı son kategori ise "yeniden doğuşçu ultra-milliyetçi mit" in özüne bağlı kalan, ancak *klasik faşizmden* farklı olan grupları tanımlamaktadır (Griffin, 1993: 146-147, 163-169).²

Griffin'in *ideal tipinin* özcü olduğunu düşünen Robert Paxton (2004: 21) bu anlayışın faşizmin gelişimine ilişkin yeni düşüncelerin oluşmasını engellediğini savunmuştur. Kendi faşizm tanımı ise "milliyetçi militanlardan oluşan kitle tabanlı bir parti tarafından demokratik özgürlüklerin terk edildiği, kurtarıcı bir şiddetle etik veya yasal kısıtlamalar olmaksızın iç temizlik ve dış genişleme hedeflerinin

¹ Bu dönemde faşizmin geçmişe dair bir fenomen olmadığını belirten düşünürler de olmuştur. John Weiss, Paul Hayes ve A. James Gregor gibi yazarlar, Batılı olmayan gelişmemiş toplumlarda faşizmin "yeniden" varlık bulabileceğini savunmuştur (Copsey, 2021: 35-36). Buna karşın Renzo De Felice (2017: 100-104), II. Dünya Savaşı sonrasında İtalya'da yeni faşist bir hareketin olduğuna dikkat çekmiştir. Bu yeni fenomenin *klasik faşizmin* "devrimciliği ile iyimserliği"nden uzak olduğunu ve düşünsel bir içerikten ziyade fanatizmi benimsediğini belirtmiştir. Martin Kitchen (1976: 91) gibi Marksist tarihçiler ise gelişmiş kapitalist ülkelerde faşizmin potansiyel varlığını sürdürebileceğini düşünmüş ve *yeni faşizm* teorisinin güncel şartlar göz önünde bulundurularak oluşturulması çağrısı yapmıştır.

² Odilon Caldeira Neto'ya (2022: 582-583) göre *nostaljik faşizm/neo-Nazizm* kategorisi, 1946 ve 1949 yıllarında kurulan *Movimento Sociale Italiano* ve *German Sozialistische Reichspartei* gibi partiler ile İtalya ve Almanya'daki küçük ölçekli *yeni faşist*, neo-Nazi grupları içermektedir. İkinci kategoride, Almanya dışındaki beyaz üstünlükçüler gibi neo-Nazi hareketler ile uluslararası hedefleri olan 1966 kuruluşlu *Círculo Español de Amigos da Europa* gibi girişimler yer almaktadır. Bu grubun ilk kategoridekilerden farkı, *klasik faşizmin* örgütsel modelinden daha az yararlanmaları olmuştur. Üçüncü grupta ise faşist kökenleri canlandırmaya yoğunlaşan ve entelektüel nitelikli çeşitli örgütler bulunmaktadır.

peşinden gidildiği” bir yapıyı betimlemektedir (2004: 218). Paxton (2012: 563-564), savaş sonrası Avrupa’daki milliyetçi ve yabancı düşmanı hareketlerin aşırı formlarını ise *yeni faşizm* olarak adlandırmıştır. Ancak bunlarda, “saldırgan yayılmacılık, savaşın yüceltilmesi, otarşi, korporatizm ve kapsamlı anayasal revizyonizm” gibi unsurların olmadığını belirtmiştir.

Günümüzde, otoritaryen hareketleri adlandırmak için *yeni faşizmin* yanı sıra *post-faşizm*³, *popülizm*⁴, *radikal sağ* ve *aşırı sağ*⁵ gibi kavramlar da kullanılmaktadır. Ancak *yeni faşizm* kavramının tamamen terk edilmemesi gerektiğini düşünenlerin sayısı da azımsanmayacak seviyededir. Araştırmacılar, faşizmin uyum sağlama kapasitesine ve *yeni faşist* ideolojinin çağdaş *radikal sağ* hareketlere desteğine dikkat çekmektedir. Nigel Copsey, *yeni faşizmin* üç ayırt edici özelliği olduğunu vurgulamıştır: *Yersiz-yurtsuzlaştırma*, *meta-siyasallaştırma* ve *tarihsel revizyonizm*. İlk kavram, II. Dünya Savaşı sonrasında *klasik faşizmin* yayılmacı aşırı milliyetçi eğiliminin gözden düşmesiyle ilişkilidir. Buna göre Avrupa’daki faşistler, doktrinlerini ideolojik bir adaptasyona tabi tutarak pan-Avrupa milliyetçiliğine yönelmiştir (Copsey, 2020: 102-103, 107-108). İkinci kavram da 1945 sonrasında “aşırılık”lara karşıtlık içeren siyasal iklim ile ilişkilidir. Griffin (2014: 51-52), ilerleyen dönemlerde faşist hareketin aktivizmden koparak kültürel hegemonya tesis etmeye yöneldiğini vurgulamıştır. Bu durumu bir çeşit “sağcı Gramscizm” ile ilişkilendirmiş ve “faşizmin yaygın metasiyasallaşması” olarak tanımlamıştır. Bu

³ Walter Laqueur’a (1996: 147-215) göre *post-faşizm*, Batı Avrupa dışındaki köktendinciler ile aşırı milliyetçileri tanımlamaktadır. Enzo Traverso (2019: ix, 4, 6) ise *yeni faşizmin* sürdürme ve yeniden üretme eğilimini tanımlamak için *post-faşizmi* kullanmaktadır. Bu kavram, dönüşüm ile ilişkili olarak kronolojik farklılığı ve belirli bir sürekliliği vurgulamaktadır. Bu değişimin belirtisi, 21. yüzyılda *radikal sağın* sokaklarda üniformalarla yürüyen aşırı milliyetçilerce temsil edilmemesidir.

⁴ Federico Finchelstein (2017: 251), *popülizm* kavramını “demokratik zamanlar için bir post-faşizm” olarak ele almaktadır. Buna göre popülist siyasetçiler, *klasik faşizm* ile ilişki kurmaktadır, ancak demokrasiyi tamamen lağvetmektense “temsili demokrasinin gücünü kırmayı” hedeflemektedir (Finchelstein, 2021: 11-12, 17, 20). Jan-Werner Müller’e (2021: 13-16, 25) göre ise *popülizm* “yazılı bir doktrin değil, belirli bir iç mantığı olan bir belirgin iddialar bütünüdür”. Ortak noktaları, “seçkinlere dair eleştirel tutum”, “çoğulculuk karşıtlığı” ve “ayrımçı kimlik siyaseti”dir.

⁵ *Radikal sağ* kavramını anlamak için bu fenomenin faşizmden ayrılan tarihselliğine vurgu yapmak gerekmektedir. *Tarihsel radikal sağ*, iki savaş arası dönemde, Ernst Jünger, Moeller van den Bruck gibi “muhafazakâr devrimciler” ile anılmaktadır. Popülizmden ziyade elitizmi benimseyen bu düşünürler, *Weimar* demokrasisi ile *Kaiserreich*’a karşı çıkmış ve *klasik faşizme* benzer biçimde liberal siyasal sistemi etkisiz hâle getirmeyi hedeflemiştir (Payne, 2003: 17; Copsey, 2018: 171). *Tarihsel radikal sağ*, siyasal yapının dışından doğan ve sınıflar arası desteğe vurgu yapan popülist faşizmden farklıdır. Çünkü daha fazla orta sınıf-entelektüel ve daha az antisemitist bir eğilimi temsil etmektedir. Günümüzdeki *radikal sağ* ise temelden demokrasi karşıtı olmayan, temel liberal değerlerle uzlaşan, popülist ve daha ılımlı bir yaklaşıma işaret etmektedir. Ancak azınlık hakları ile çoğulculuğa karşıt bir konum benimsemektedir. “Sözde” demokratik bir yaklaşım benimseyen bu anlayışın bir formu olarak biçimlenen *aşırı sağ* ise “özünde” antidemokratik, devrimci, kendini marjinalleştiren ve bazen şiddeti destekleyen bir eğilimi içermektedir (Rueda, 2021: 215; Copsey, 2018: 171; Mudde, 2007: 31).

yaklaşımı örneklendiren Copsey (2020: 110-111), çağdaş *radikal sağ* partilerin *etnik çoğulculuk* ile *farklılık hakkı*⁶ gibi sol söylemleri araçsallaştırdığını ve bunları ırkçılık suçlamalarına karşı bir kalkan olarak kullandığını belirtmiştir.⁷ *Yeni faşizmin* üçüncü özelliği ise Holokost'un inkârına ilişkin tezlerde görüldüğü gibi faşist geçmişin “rehabilitate” edilmesidir.

Yeni faşist ideolojiyle ilişkilenen *radikal sağ* partiler, yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarına doğru Avrupa siyasetinde oldukça önemli konumlara gelmiştir. 2022'de İtalya'da Giorgia Meloni liderliğindeki *İtalya'nın Kardeşleri*, en yüksek oy oranına sahip parti olarak sağcı koalisyon hükümetini kurmuştur. İsveç'te Jimmie Åkesson liderliğindeki *İsveç Demokratları* ve Fransa'da Marine Le Pen liderliğindeki *Ulusal Birlik*, seçimlerde ikinci en yüksek oyu alan siyasi partiler olmuştur. 2019'da Portekiz'de *Chega Partisi*, 230 sandalyeli meclisten 11 sandalye elde etmiştir. 2023'te Almanya'da güçlenen *Almanya İçin Alternatif Partisi*'nden Hannes Loth, Saksonya-Anhalt'taki bir kasabada belediye başkanlığı seçimini kazanmıştır (Erixon, 2023). Aynı yıl Hollanda'da gerçekleştirilen genel seçimlerde Geert Wilders liderliğinde Özgürlük Partisi, %23 oy oranıyla açık ara birinci olarak parlamentodaki 150 sandalyeden 37'sini kazanmıştır (Munchau, 2023).

⁶ Bu kavramlar, farklı grupların ulusal özelliklerini koruyabilmesi, kültürel farklılıklarını ifade edebilmesi ve kendilerini özgürleştirme hakkına sahip olabilmesi inançlarına dayanmaktadır. Ancak *radikal sağ*, ırkçılık ve emperyalizm karşıtlığını imleyen bu yaklaşımı, çok kültürlü yapının reddedilmesi ve her grubun coğrafi olarak kendi bölgesinde kalması için kullanmıştır. Bu görüşler, farklı grupların birbirlerine üstünlüğüyle ilişkili ırkçı anlayışı reddediyor gibi görünmektedir. Ancak göçmen karşıtlığına ve yabancı düşmanlığına ideolojik bir mühimmat sağlamaktadır (Kallis, 2019).

⁷ *Nouvelle Droite* olarak ortaya çıkan ancak uluslararası etkisinin artmasıyla birlikte *European New Right* olarak adlandırılan Fransız entelektüel sağ hareket, *meta-siyasallaştırma* ile ilişkilidir. Günümüz *radikal sağ*'ın yükselişini ve *yeni faşizm* ile ilişkisini anlama noktasında ise merkezî önemdedir. Tamir Bar-On (2007: 119), bu hareketin kültürel-entelektüel faşizmin güncel bir formu olduğunu, sağ-sol ikililiğini aşan bir siyasi paradigmayı gündeme getirdiğini ve sağcı ideolojik mirası sol temalarla sentezlediğini vurgulamıştır. Copsey'e (2018: 176-177) göre bu yaklaşımın kökenleri, “dar bir Fransız *yeni faşist* çevresinin, akut marjinalleşmelerine tepki olarak yavaş yavaş pan-ulusal Avrupalılığı, etnik ayrımcı pozisyonları ve Fransa'nın liberal sol entelijansiyasından kültürel gücü ele geçirmeyi amaçlayan Gramsciyen tarzı bir meta-siyasal mücadeleyi benimsediği 1960'lara kadar uzanmaktadır”. Griffin'e göre Alain de Boist gibi düşünürlerin teşvikiyle benimsenen çözüm “faşist dünya görüşünün temel unsurlarını sürdürürken bunları İkinci Dünya Savaşı'nın dehşetinden radikal bir şekilde ayıran yeni bir söylemin kasıtlı olarak yaratılması”dır (Griffin'den aktaran Copsey: 2018: 177). “Muhafazakâr devrim düşünürleri”nden esinlenen bu yaklaşımın içerdiği temel faşist unsur, etnik gruba dayanarak Avrupa'nın kültürel yeniden doğuşunu imleyen *palingenesist*ir. *Yeni faşist* teorisyenlerin söz konusu söylemler aracılığıyla *radikal sağ popülizm* üzerinde tarihsel bir etkisi bulunmaktadır. Örneğin De Boist'ten etkilenen Jean-Marie Le Pen, Fransız solundan *etnik çoğulculuk* ve *farklılık hakkı* söylemlerini kendine mal ederek ırkçılık damgasından kurtulmaya çalışmıştır (Copsey, 2018: 177-179, 182). Sonuç olarak Copsey'e göre *yeni faşizm*, yalnızca günümüz *aşırı sağ*'ın uçlarında bulunmamaktadır. Böylesi bir arayış *yeni faşizmin radikal sağ popülizmine* evrildiği yerleri saptayamamamıza neden olabilmektedir. Bunun yanı sıra *radikal sağ* ile daha aşırı grupların etkileşime girdiğini söylemek de mümkündür (Copsey, 2021: 42).

Birçok *radikal sağ* siyasal partinin güç kazandığını gösteren 2024 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ise *Ulusal Birlik* %31, *İtalya'nın Kardeşleri* %28, *Almanya İçin Alternatif Partisi* ise %15 oy oranına ulaşmıştır. Bu sonuçlar üzerine Fransa Başbakanı Emmanuel Macron meclisi feshederek erken seçim kararı almıştır (European Parliament, 2024). Luciano Kovacs'ın (2023: 31) vurguladığı üzere bu seçim sonuçları Avrupa'nın *yeni faşizm* ile flörtünün bir kanıtıdır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre, Türkiye, 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş nedeniyle yaklaşık 3,6 milyon Suriyeli ve 370 bin diğer uyruktan insanı kabul etmiştir. Böylece dünyanın en büyük sığınmacı nüfusuna sahip ülkesi konumuna gelmiştir (UNHCR, t.y.). Gerçekleşen bu göç dalgası, son on yıllık süreçte Türkiye siyasal hayatında önemli bir tartışma konusu hâline gelmiştir. Bu çalışmada, söz konusu gelişmelerle ilişkili olarak Ümit Özdağ ve *Zafer Partisi*'nin (*ZP*) *yeni faşizm* kavramının içerdiği vurguları ne ölçüde karşıladığı, hangi söylemleriyle bu ideolojiyi yeniden ürettiği tartışılmaktadır.

Ancak bu çalışma, temel olarak Adorno'nun (2000) *The Psychological Technique of Martin Luther Thomas' Radio Addresses* adlı kitabına dayanmaktadır. Adorno, iki dünya savaşı arasındaki dönemde, ABD'de, kilise ve radyoda ideolojik konuşmalar yapan vaiz Martin Luther Thomas'ın retorikini sosyo-psikolojik bağlamda incelemiştir. Thomas, kişilik özelliklerini ajitatif bir biçimde kullanarak kamusal bir performans sergileyen, faşist ve antisemitist eğilimli bir propagandacı niteliği taşımaktadır. Bu çalışma için yararlı olan diğer bir kaynak ise Adorno vd. (1950) *Otoritaryen Kişilik* adlı çalışmasıdır. Araştırmacılar, 1945 yılında ABD'de, "potansiyel faşist" in özelliklerini saptamayı amaçlamıştır. Görüşme ve anket yönteminden yararlanarak "etnosantrizm", "faşizm", "politik ekonomik tutuculuk" gibi ölçekler geliştirmişlerdir. Çalışmada otoritaryen kişilik sendromunun belirleyicisi olan dokuz nitelik saptanmıştır: "Gelenekçilik, otoritaryen teslim, otoritaryen saldırganlık, öznellik karşıtlığı, batıl inanç ve basmakalıp yargı, güç ve sertlik, yıkıcılık ve sinizm, yansıtmacılık, cinsellik".⁸

Adorno'nun Thomas çözümlemesinden yararlanan bu çalışmanın amacı, Özdağ'ın siyasal retorikleriyle takipçi kazanmak için hangi psikolojik tekniklere başvurduğunu ortaya koymak ve bunların nasıl bir ideolojik bağlama denk düştüğünü göstermektir. Araştırmanın konusu ise Adorno'nun faşist ajitasyona yönelik gerçekleştirdiği analizi, Özdağ ve *ZP*'nin belagatı bağlamında

⁸ Adorno'nun otoritaryen kişilik teorisi, Türkiye'de olmasa da dünyada gerçekleştirilen birçok güncel ampirik çalışmaya konu edilmektedir. İlk ortaya atıldığından beri önemli kuramsal tartışmaların önünü açan yaklaşıma, çeşitli eleştiriler ve *sağ kanat otoritaryenizmi ölçeği* gibi katkılar yapılmıştır. Bkz. Duckitt, 2022.

incelemektir. Özdağ'ın 26 Ağustos 2021 ve 6 Haziran 2023 tarihleri arasında; televizyon programları, basın, *Twitter* (X) gibi platformlarda ulaşılabilen konuşmaları, Thomas'a atfedilen psikolojik araçlar bağlamında kurulan metodolojik çerçeveden yola çıkılarak incelenmiştir. Ancak Özdağ'ın özgül durumu göz önünde bulundurulmuştur. Adorno'nun "kişisellik" ile "yöntem" vurgusu yaptığı ilk iki başlıktan 10 psikolojik teknik seçilerek çözümleme yapılmıştır. Örneklem alınan sözel ve yazılı metinler, bu teknikleri içerdiği düşünülen söylemleri açığa çıkarmak amacıyla incelenmiştir. Örneklem tarihinin seçiminde, Özdağ'ın, retorikini önemli toplumsal-siyasal koşullar ve olaylar bağlamında, bilhassa 2023 seçim çalışmaları sürecinde nasıl kurduğunu anlamak etkili olmuştur. *Twitter*'in (X) çalışmanın örnekleminin ana malzemesi olmasının nedeni ise Özdağ'ın bu platformdan sıklıkla yararlanmasıdır. Özdağ hakkında çıkan haberler, onun *Youtube*'da yayınlattığı popülerleşen kısa filmler ve içişleri Bakanı Süleyman Soylu'yla girdiği polemik gibi olaylar da araştırmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca Özdağ tarafından yazıldığı veya savunulduğu varsayılabilir *ZP*'nin kuruluş manifestosu da incelemeye alınmıştır.

Son zamanlarda yükselişe geçen otoritaryen popülizmi, Frankfurt Okulu'yla ilişkili olarak ele alan önemli araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Matthew C. MacWilliams (2016), ABD'deki otoritaryenizmi saptamak hedefiyle 2015'te gerçekleştirdiği ankette, otoritaryenlerin diğer Cumhuriyetçi adaylara göre Donald Trump'ı desteklemeye daha fazla eğilimli olduğunu bulgulamıştır. Peter Gordon (2017), otoritaryenizmin ve Trumpçılık'ın yalnızca psikolojik bir kişilik örneği olmadığını ve toplumsal-kültürel formlara bağlı olduğunu vurgulamıştır. Myra B. Haverda ve Jeffrey A. Halley (2019), Adorno'nun Thomas analizinden yararlanarak Trump'ın 2016 seçim kampanyasında yaptığı belirli konuşmaları inceledikleri çalışmalarında; *yalnız kurt, hareket ve hatanın kesinliği* olmak üzere üç retorik araç saptamışlardır. Araştırmacılara göre bunların tekabül ettiği otoritaryen popülist kalıplar ise "devletçilik karşıtlığı, eylemin yüceltilmesi ve yabancı düşmanı, etnomilliyetçi mübalağa"dır. Tuğba Taş (2019), Frankfurt Okulu düşünürlerinin çalışmalarından yararlanarak popülizmin ABD'deki önemli temsilcilerinden Nicholas J. Fuentes'in söyleminin yabancı düşmanlığı, komplo teorileri gibi veçhelerini göstermiştir. Graham Murdock (2020), Adorno'nun Thomas analizi de dâhil olmak üzere Frankfurt Okulu'ndan yararlanarak Trump'ın başkanlık kampanyası ve Brexit sürecindeki iki "ayrılma" kampanyasını incelemiştir. Buna göre ajitator siyasetçiler, burjuva sınıfına dâhil olmalarına rağmen popülizmi benimseyerek belirli performatif taktikler aracılığıyla kendilerini halka aitmiş gibi göstermektedir. Mayer J. Sabrina vd. (2020), 2015-2016 yıllarında gerçekleştirdikleri anketlerde, *Almanya İçin Alternatif Partisi*'ne gösterilen destekte, otoritaryen kişiliğin bir unsuru olan narsisizmin etkili olduğu

sonucuna varmıştır. Oliver Decker vd. (2022), Almanya’da aşırı sağ eğilimleri saptamak amacıyla 2016 ve 2018 yılında gerçekleştirdikleri anketlerde, katılımcıların %40’ından fazlasının otoritaryen bir sistemi destekleme eğiliminde olduğunu bulgulamışlardır. Dmitry Grigoryev vd. (2022), 2018’de, Rusya’da otoriter tutumları incelemek hedefiyle gerçekleştirdikleri anket çalışmasında, Rusya’daki otoritaryenlerin Batı’dakilere benzedikleri, ancak kapitalizme yönelik soğuk bir tutuma sahip olduklarını bulgulamıştır. Adorno’nun otoritaryen kişilik analizinin günümüzde hâlâ önemli olduğunu vurgulayan Christian Fuchs’a (2022) göre yeni sağ otoritaryenizmi; “tepeden inme liderliği, milliyetçiliği, dost/düşman şemasını ve militan ataerkilliği” kategorilerini bütünleştirmektedir. Oğuzhan Taş (2022), propagandanın çağdaş kapitalist toplumlarda yerini güçlü bir biçimde koruduğunu savunmuş ve iki büyük dünya savaşı arası dönemdeki eleştirilerle teorileştirme çabalarının otoritaryenizmin yirmi birinci yüzyıldaki yükselişini anlama çabasına ışık tutacağını vurgulamıştır. Bu literatür, Adorno’nun faşist ajitator (2000) ve/veya otoritaryen kişilik çözümlemelerini (1950) çalışmalarına dâhil etmiştir. Ancak bu çalışmanın özgünlüğü, Adorno’nun otoritaryenizme yönelik sosyo-psikolojik analizi ile metodolojisini (2000), Türkiye’de bir örnek olaya uygulamasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de ZP’ye yönelik çalışmaların gerçekleştirildiği de görülmektedir. Taner Deniz ve İnci Aksu Kargın (2023), ZP ve Özdağ’ın *Twitter* (X) paylaşımlarını inceledikleri çalışmalarında, Suriyeli sığınmacıların tehdit olarak temsil edildiğini ve geri gönderilmelerine sıkça vurgu yapıldığını bulgulamıştır. Ancak araştırmada, *radikal sağa* yönelik tartışmalardan ve eleştirel teorinin kuramsal gücünden yararlanılmadığı ve bunların ampirik analize yansıtılmadığı düşünülmektedir. Fatih Yaşlı (2023), ZP’nin kurucu metinlerini *seküler milliyetçilik* kavramı bağlamında ele almış ve Özdağ’ın sığınmacılara yönelik “popülist performansı”na yönelik bir değerlendirme yapmıştır. Bu çalışmada, *seküler milliyetçilik*’ten ziyade *yeni faşizm* kavramının Özdağ ve partisinin dayandığı ideolojik temelleri daha iyi göstereceği düşünülmektedir. Bayram Koca ve Selman Saç (2024), Fransız *aşırı sağ* partisi *Reconquête* ile ZP’yi, parti programları ve manifestoları üzerinden karşılaştırmalı bir analize tabi tutmuştur. Çalışmada, iki siyasal partinin ortak paydasının göçmenlerin “günah keçisi” hâline getirilmesi olduğu vurgulanmıştır. Bu çalışmanın söz konusu araştırmadan farkı, ZP ile ilişkili farklı materyalleri incelemesi ve Adorno’nun teorik yaklaşımı ile metodolojisinden yararlanmasıdır.

1. YIRMİNCİ YÜZYILDA ABD EKSENLİ FAŞİZM VE AJİTASYON: ADORNO’NUN “VAİZ THOMAS” ÇÖZÜMLEMESİ

Taş’a göre Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra propagandayı kavrama noktasında pragmatist ve hümanist eleştiri hâkim konumda olmuştur. Ancak bu

bakış açısı, liberal demokrasiyi otoritaryenizmden kurtarmak adına propagandayı “toplumsal ikna” gibi “tarafsız” kavramlarla adlandıran davranışçı pozitivist bilimsel yaklaşıma kaymıştır. Ancak bu yaklaşımların pozitivist metodolojisi, rasyonel bir işleyişe sahip olan propagandanın özyıkıma neden olacak bir irrasyoneliteyi içinde taşıdığını görememiştir. Frankfurt Okulu düşünürleri, bu yaklaşımı eleştirmiş ve propagandanın retorığı ile irrasyonel yapısını ortaya çıkarmıştır. Taş için bu önemli bir “müdahale”dir. Çünkü iletişim kuramcıları ve araştırmacıları, 1950’ler ABD’inde Soğuk Savaş propagandasının bir parçası olmuşlardır. Böylece propagandaya yönelik eleştirel yaklaşım akademik dünyadan silinmiştir. 1940’larda *Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü* düşünürlerinin katkılarıyla ABD’de *Ön yargı Üstüne Çalışmalar* başlığıyla beş ciltlik bir çalışmaya imza atılmıştır. Çalışmanın üçüncü cildini *Otoritaryen Kişilik*, beşinci cildini ise 1949’da Lowenthal ve Guterman’ın *Aldatmanın Peygamberleri* adlı çalışması oluşturmuştur. Bu araştırmalarda gerçekleştirilen metin analizi aracılığıyla ABD’de de faşist ajitatörlerin olabileceği gösterilmiştir. Taş’a göre “Nazi Almanyası’ndan kaçan Frankfurt Okulu üyeleri; faşist propagandanın gizil gücünü, Amerikan metalaşmış kültür ve siyasetindeki otoriter eğilimlerle ilişkilendir”miştir (Taş, 2022: 78-86, 92).

Adorno (2000), kolektif biçimde gerçekleştirilen söz konusu araştırmalardan önce, 1943 yılında faşist ajitasyon çözümlemesini gerçekleştirmiştir. Araştırmanın öznesi, Hristiyanlığı kendi amaçları için araçsallaştıran, antisemitist eğilimler gösteren bir ajitatör olan Thomas’tır. 1930’larda kilisede ve radyoda konuşmalar yapan Thomas, güçlü bir demokrasi geleneği olan ABD’de faşist bir geleneği güçlendirmeye çalışmış ve bu “hareket”in başat aktörü olmayı hedeflemiştir. Adorno; psikanaliz, sosyoloji, teoloji gibi disiplinlerden yararlanarak Amerika’daki sürgün yıllarında incelediği bu demagogun otuzu aşkın psikolojik tahakküm aracına dayandığını vurgulamıştır ve bunları dört bölümde toplamıştır: “Kişisel Unsur: Ajitatörün Kendini Tarif Edişi”, “Thomas’ın Yöntemi”, “Din Aracı” ve “İdeolojik Tuzak”.

Ajitatörün Öznelliğinin İnşası

Adorno’nun faşist ajitasyona yönelik gerçekleştirdiği analiz, Frankfurt Okulu’nun *yabancılaşma*, *meta fetişizmi*, *araçsal akıl* ve *şeyleşme* kavramlarıyla kurdukları ilişkiye dayanmaktadır. Karl Marx’ın *yabancılaşma* teorisi, kapitalist toplumda işçilerin ürettikleri ürüne, üretim faaliyetine, türsel varlığına ve diğer insanlara uzaklaşmasını tanımlamaktadır.⁹ *Meta fetişizmi* ise ürünlerin yararlılığına

⁹ Marx’a göre kapitalist sistemde işçi, ne kadar çok üretirse o kadar yoksullaşmaktadır. Çünkü işçinin yarattığı zenginliğe burjuvazi ve toprak sahipleri tarafından el konmaktadır. Böylece işçi ve emeği arasında uçurum oluşmakta ve işçinin ürettiği nesne, kendisiyle aynı değerde alınmaktadır.

işaret eden *kullanım değerinin* dışında algılanan “yanılsamalı cazibe”sini açıklamaktadır.¹⁰ Max Weber’in *araçsal akıl* kavramı ise modern kapitalist toplumdaki ekonomik ve politik kurumların teknik verimlilik çerçevesinde bürokratik örgütlenmesini ve “amaca ulaşmayı sağlayacak araçların rasyonel bir şekilde hesaplanması”nı tanımlamaktadır. Bu anlamda artan rasyonelleşme, *dünyanın büyüünün bozulmasını* getirmekte ve modern rasyonel toplumun içsel mantığı bir “teknik sorun”a indirgenmektedir. Marx ve Weber’in görüşlerini sentezleyen Georg Lukács ise *şeyleşme* kavramıyla meta mübadelesinin modern toplumun içsel yaşamını da etkilediğini vurgulamaktadır. Bu görüşe göre, araçsal aklın egemenliğindeki mekanik yapı, işçilerin ruhuna işleyerek öznelliklerini parçalamakta ve bunları uzmanlaşmış rasyonel sistemle uyumlu hâle getirmektedir. Uzmanlaşmış insan dünyayı bütünüyle anlayabilme yetisinden yoksun kalarak şeyleşmektedir. Frankfurt Okulu, Aydınlanmanın çekirdeğinde, sahici vaatleri (mutluluk, özgürlük, adalet gibi) içeren ahlaki yönelimli bir *amaçsal akıl*’in varlık bulduğunu düşünmektedir. Ancak modern kapitalist toplum, araçlarının mantığının rasyonel (teknik verimliliğin hesaplanması) olmasına karşın “azınlığın zengin edilmesi”ne bağlı bir sistem olması nedeniyle amaçları bakımından irrasyoneldir. Adorno ve Horkheimer, söz konusu vaatlerin İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra son bulduğunu ve bunun sorumlusunun Aydınlanmaya içkin bir tarihsel çelişki (diyalektik) olduğunu savunmuşlardır (Scannell, 2020: 51-61). Yazarlara göre bu durumun sonucunda “düşüncenin kaçınılmaz olarak metaya, dilin de onun övgüsüne dönüştüğü” (Adorno ve Horkheimer, 2010: 11) bir yapı oluşmuştur. Bu toplum ise yansımaları reklamcılık ile faşizmde bulmuştur:

---

işçi ucuz bir meta durumunu aldıkça daha fazla meta üretmekte ve böylece nesnelere dünyası, insani dünyaya hükmeder olmaktadır. Bu süreci Marx, *nesnelleştirme/şeyleştirme* olarak kavramsallaştırmaktadır. İşçi, yarattığı ürün ile özdeş bir hâl almakta ve nesneye köle olarak hizmet etmektedir. Marx’a göre kapitalizmin gelişmesiyle birlikte üretkenliği artan işçinin, ürettiği ürünle arasındaki bağın kopması, işçinin yabancılaşmasını getirmektedir. İşçi, ürünün üstünde kontrolünü kaybetmekte ve karşısında yabancı bir nesne olarak belirlemektedir. Sonuç olarak ürettiği kadar az tüketmesi gereken işçi değersizleşmektedir. İşçi aynı zamanda üretim faaliyetine, yani yaptığı işe karşı da yabancılaşmaktadır. İşçiye dayatılan iş, kendisine gerçek bir doyum getirmemekte ve özelliklerini geliştirmesini sağlamamaktadır. Hatta işin kendisi bir amaç hâline gelmektedir. Bunun yanı sıra kapitalist sistemde insan ilişkileri de dönüşerek paraya ve piyasaya tabi olmaktadır. Para aracılığıyla insani nitelikler satın alınabilir olmaktadır. Son olarak kapitalist toplumda bireyler, “insanlıkları”nı kazandıkları toplumla olan ilişkilerine yabancılaşmaktadır. Yabancılaşan emek, türsel ve bireysel hayatı birbirlerine karşı yabancılaştırmaktadır. Soyutlanmaya indirgenen bireysel hayatı, soyutlanmış ve yabancılaşmış türsel hayatın amacı biçimine dönüştürmektedir (Giddens, 2010: 41-45; Marx, 2011: 140-148, 205-210).

¹⁰ Marx’a göre yalnızca kullanım değerine sahip bir ürünün gizemli bir tarafı yoktur. Ancak değişim değeriyle birlikte metalaştığında doğal niteliğini kaybederek anlaşılabilir bir karaktere bürünmektedir. Fakat bu fiziksel bir değişime işaret etmemektedir. Meta fetişizmi, meta üretimi başladığı anda onun bir özelliği olarak belirlemek ve meta üretiminin vazgeçilmez bir parçası hâline gelmektedir (Marx, 2020: 81-83).

“Seçilmiş belirli sözcüklerin körü körüne ve hızla yaygınlaşarak yinelenmesi, reklam ile totaliter sloganı birbirine bağlar. Sözcükleri, o sözcükleri kullanan insanlara ait kılan deneyim katmanı yok oldu gitti ve sözcüklerin bir anda birilerine mal edilmeleri, dilde şimdiye dek yalnızca reklam kolonları ve gazete ilanlarında görülen bir soğukluk yarattı.” (Adorno ve Horkheimer, 2010: 220).

Tüm bunlarla birlikte düşünüldüğünde, Adorno'nun Thomas için yöntemin, içerikten daha önemli görüldüğüne, yani asli olanın propaganda ve manipülasyon olduğuna ilişkin vurgusu anlamlı olmaktadır. Buna göre görüşler, yalnızca tuzaklar olarak işlev görmekte ve bunların nesnel ağırlıkları oldukça arka planda kalmaktadır. Ajitator, aslında takipçilerinin çıkarlarıyla çelişen faşist siyasal ajandasının onlar tarafından tam olarak bilinmesini istememektedir. Hatta somut politik sorunlara açık çözüm önerileri de yoktur. “Belirsiz, soyut ya da çocukça ve absürt” bir yaklaşım sergilemektedir. Bu nedenle vurgu, kurnazca içerikten ziyade “nasıl” a kaymaktadır. Reklamcılık ve pazarlama teknikleriyle de oldukça ilişkili olan bu yaklaşım, Thomas'ta yankılanmaktadır. Böylece dinî bağınazlık, siyasi ve ırkçı nefrete dönüştürülmektedir. Ancak Thomas gibi faşist ajitatorların yöntemine yoğunlaşması, onların yalnızca irrasyoneliteye yöneldikleri anlamına gelmemektedir. Aksine Thomas belirli çıkarlara ve rasyoneliteye dayanmıştır. Adorno, genel anlamda bu yöntemi, *duygusal planlama* olarak adlandırmaktadır (2000: 28-30). Bu yaklaşım, Adorno'nun *sözde rasyonelite* dediği kavramla da ilişkilidir. Buna göre, bireyler mutluluk, kendini koruyup varlığını sürdürme gibi amaçlarının aksine hareket edebilmektedir, ancak bu durumu tamamen irrasyonel olarak adlandırmak hatalı olmaktadır. Çünkü kolektif anlamda egonun hedeflerinin yozlaşmış bir versiyonu, rasyonel biçimde işler gibi görünürken toplumu yok edebilecek yıkıcılıktadır. Nazi Almanyası'nın baştaki amaçlarının aksine kendi yok oluşlarıyla sonuçlanmaları bu durumu açıklamaktadır, felaket ancak sonradan anlaşılacaktır. Bu anlamda “Aydınlanmanın kendi yıkımını getirmesi” ile ilişkili olarak irrasyonelite, rasyonelitenin bir sonucu olarak yorumlanabilir (Adorno, 2002a: 46-47). Tam da bu perspektifle Thomas'ın rasyonel bir temele sahip olduğu, ancak sonuçlarının irrasyonel olacağı görülebilir. Thomas'ın *duygusal planlama* yönteminin önemli bir diğer yönü onun kapalı kapılar arkasındaki ve radyodaki konuşmaları arasındaki farktır. İlkinde, Yahudi karşıtı propaganda ve duygusal nefret sınırlanmadan ifade edilmişken, ikincisinde daha ihtiyatlı biçimde hareket edilerek söylemler yumuşatılmıştır. Thomas, burada özellikle teolojik göndermeler aracılığıyla üstü kapalı, dolaylı ırkçı ifadeler kullanmıştır (Adorno, 2000: 30).

Adorno'nun "kişiselliğe" odaklandığı birinci bölümde tanımladığı ilk araç olan *yalnız kurt*,¹¹ ajitatörün arkasında ekonomik, siyasi desteğin ve medya "koruması"nın olmamasını vurgulamasına işaret etmektedir. *Duyguları salıverme*, ajitatörün tekniği gereği kasti biçimde duygusal olmasını (ağlama, kendine acıma gibi), histerik patlamalar göstermesini, sahte biçimde neşeli ve coşkulu olmasını tanımlamaktadır. *Zulmedilen günahsız*, ajitatörün düşmanları tarafından tehdit ve komplolar aracılığıyla "zulme uğramasını" belirtmektedir. Ancak bu tür "sözde durumlar" tam da ajitatörün kendisinin planladıklarıdır. *Yorulmazlıkla* ajitatör, aşırı çalıştığına, kendisini feda ettiğine vurgu yaparak sağlamak istediği disiplini ve baskıyı meşrulaştırmaya çalışmaktadır. *Ulak* aracı, ajitatörün kendisini bir "kurtarıcı"dan ziyade yalnızca bir "ulak" olarak sunmasını açıklamaktadır. Böylece daha "zayıf" bir profille takipçilerinin kendisiyle özdeşleşmesini sağlamaktadır. *Yüce küçük adam* aracıyla ajitatör kendisini hem güçlü hem de zayıf olarak göstermektedir. *İnsani ilgi* aracı, ajitatörün modern toplumun yarattığı atomizasyona karşı sunduğu sahte samimiyetle ilişkilidir. Teknolojinin ve modernitenin yarattığı "aura" hasarı ve hızlı değişim kaygısı sonucunda, bireylere sahte bir "içsel üstünlük" verilmesi ve "büyü eksikliği"nin giderilmesi için *eski güzel günler* aracından yararlanılmaktadır (Adorno, 2000: 4-30).

Faşist Retoriğin İşleyişi: Thomas'ın Yöntemi

Adorno'nun Thomas'ın yöntemine yoğunlaştığı bölümde ele aldığı ilk araç *hareket hilesidir*. Bu araç "hareket" kavramının fetişleştirilerek ve yüceltilerek amaç hâline getirildiği stratejiyi tanımlamaktadır. *Fikirlerin havada uçması* ise savların belirli örnek ve çıkarımlarla doğrulandığı "rasyonel düşünme" biçimi ile sonuçların örnekleri kadar sahte olduğu mantıksal bir aldatmacayı betimlemektedir. Bununla bağlantılı olarak Thomas'ın söylemsel manipülasyonunun temelinde, ilgisiz sözcük ve argümanlar arasında kurduğu *çağrışımsal geçiş* tekniği yatmaktadır (Adorno, 2000: 31-36).

Adorno, çalışmasında, McClung Lee ve Briant Lee tarafından ortaya konan üç tekniğe de yer vermiştir: *İsim takma aracı*, bireylerin veya grupların belirli kötü adlandırmalarla nitelendirilmesidir (1939: 26-28). *Aktarım aygıtı* ajitatörün saygı duyulan bir anlatıyı, kavramı ya da sembolü kendi siyasal amaçlarını gerçekleştirmek üzere kullanmasına işaret etmektedir. Böylece atıfta bulunduğu şeyin otoritesinden yararlanmış olmaktadır (1939: 70). *Sürü psikolojisi* tekniğinin temeli ise "herkes yapıyor, neden sen yapmayasın" mantığına dayanmaktadır (1939: 105).

¹¹ Psikolojik tekniklerin adlarının Türkçe çevirisi, *Faşizm ve Propaganda* adlı derleme kitaptan (Adorno, 2023) alınmıştır.

Liderinizi dinleyin aracı, liderin “kendinden menkul erdemleri”nin kutsanmasına işaret etmektedir. *Oldubitti* tekniği ise bir konunun veya sorunun bireye danışılmadan önceden kararlaştırılmış bir temsilidir. *Birlik hilesi*, birliğin bizzatı bir fikir olarak ve anarşiye karşı tek kurtuluş olarak yüceltilmesini içermektedir. *Demokratlık kisvesi*, “demokrasi adına” demokrasiye saldırılmasına işaret etmektedir (Adorno, 2000: 37-53). Adorno’ya göre bu teknik, *sıradan vatandaş* aracıyla da ilişkilidir (McClung Lee ve Briant Lee, 1939: 92-95). Thomas, dinleyicilerine “sıradan vatandaş” diye seslenerek yakınlık ve samimiyet illüzyonu yaratmıştır. *Bir bilerseniz* aracıyla kamusal alanda tartışılması dahi zor olan, yalnızca lider tarafından bilinen, ancak açıklanmayan gizemli bir tehlike önerilerek merak duygusu kamçılanmaktadır. Adorno’ya göre insanlar içinde yer alamayacağını bildiği “karanlık taraf”ın gizli güçlerini öğrenmeyi istemektedir. *Üstü örtük tehdit iması* aracıyla bu tür bir “kör inanç” diri tutulmaktadır (Adorno, 2000: 51-57). *Kirli çamaşır* aracı ajitatörün seks, yolsuzluk gibi konularla ilişkili olarak anlattığı skandallardır. *Tüyleri ürpertme* aracı faşist ajitatörün dinleyicilerinin sadomazoşist yönelimlerine yönelerek onların dürtülerini alevlendirmesine işaret etmektedir (Adorno, 2000: 61-64). *An meselesi* aracıyla katastrofik yıkımların “eli kulağında” olduğu vurgulanmakta ve böylece “acil eyleme geçme”nin gerekliliği hatırlatılmaktadır. *Çete (feme)* aracı faşistlerin “hain”ler tarafından sarıldığını hissetmesi ve onları yok etmekle tehdit etmesiyle ilişkilidir. *Pratiğe bakalım* aracı, Thomas’ın dinî görüşlerle pratik meselelere olan ilgisiyle gelişmiştir (Adorno, 2000: 70-74).

Ajitasyon ve Teoloji: Thomas’ın Propagandasının Dinî “Sosu”

Adorno’nun üçüncü bölümdeki araçlarından ilki Thomas’ın samimiyetsizliği ve cıvık duygusallığıyla ilişkili performansını açıklayan *sabuklamadır*. *Ayrıştırma* aygıtı Thomas’ın dine pragmatik yaklaşmasına ve kendisini belirli bir konumda sabitlememesine işaret etmektedir. *Ak koyun kara koyun* aracı, Thomas’ın teolojik düalizmden yararlanarak kendisini ve takipçilerini “iyi”, diğerlerini ise “kötü” olarak nitelendirmesine tekabül etmektedir. *Kişisel deneyim* aracı, Thomas’ın faşist propagandasıyla elde etmek istediği amaçları için dinsel öznelciliği, nesneleştirilmiş herhangi bir mezhebe karşı kullanmasını sağlamıştır. *Kurum karşıtlığı hilesi*, hukuka ve kurumlara (hükümet) yönelik teolojiden kendi “perspektifiyle” yararlanarak yaptığı eleştirileri içermektedir. *Ferisi karşıtlığı*, antisemitist Thomas’ın Yahudileri İsa’nın katledilmesiyle ilişkilendirmek için yararlandığı bir araçtır. *Din kandırmacasının işleyişi* aygıtı, Thomas’ın teolojik öğeleri politik şiddet için kullanarak bunları bir metafor sistemine dönüştürmesini tanımlamaktadır. *Atalarımızın inancı* aracıyla ise dinleyicilerin, atalarının geçmişteki inancı nedeniyle “inanması” gerektiği vurgulanmaktadır (Adorno, 2000: 78-103).

Demagojinin İdeolojik Yapısı: “Halkın Düşmanları”

Thomas'ın dördüncü bölüm kapsamında kullandığı ilk araç belirli bir *komünizm imgelem*ini “öcü” olarak inşa etmesidir. *Komünistler ve bankerler* aracı komünistlerin finansçılarla birlik olarak komplo kurduğu görüşüne dayanmaktadır. *Yönetim ve başkan düşmanlığı* aracı merkezî demokratik hükümetin halka yabancı ve karşı, vergi toplayan, bürokratik, müsrif ve yozlaşmış bir biçimde tasvir edilmesini anlatmaktadır. Thomas, İsa'nın bir sözüne atıfla kullandığı *şiltene toplu ve yürü* aracıyla işsizleri tembel olarak temsil etmiştir. *Yahudiler geliyor* aracıyla ise Yahudilerin dünyayı ele geçirdiğinden bahsederek fantastik komplo teorilerinde bulunmuştur. Son olarak *sorun* aracıyla Yahudilerin çeşitli ülkelerde problem oluşturduğundan bahsetmiştir (Adorno, 2000: 105-131).

2. ÜMİT ÖZDAĞ'IN RETORİĞİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

Türkiye ve yurt dışında eğitim alan ve çeşitli dersler veren; güvenlik bilimleri, etnik sorunlar gibi konularda çalışan ve birçok esere imza atan Özdağ, profesör ünvanına sahip bir akademisyendir. 2003 yılında *Milliyetçi Hareket Partisi*'nde (*MHP*) aktif siyasete girmiş, ancak *MHP* Genel Başkanı Devlet Bahçeli ile yaşadığı genel başkanlık çatışması sonucunda 2006 yılında partisinden ihraç edilmiştir. 2011 yılında partisine geri dönmüşse de 2006 yılında yaşanan olaya benzer biçimde 2016'da tekrar ihraç edilmiştir. 2017 yılında, *MHP*'den ihraç edilen bir diğer isim olan Meral Akşener'in kurduğu *İYİ Parti*'ye katılmış ve kurucular kurulunda yer almıştır. Bu partide “Propagandadan Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı” görevini üstlenmiş, 2018 yılında İstanbul milletvekili olmuştur. 2017'de gerçekleştirilen Anayasa Değişikliği Referandumu öncesi “Türk Milliyetçileri Hayır Diyor” platformunu kurarak kampanyalar yapmıştır. Ancak bir televizyon programında İstanbul İl Başkanı Buğra Kavuncu'nun “FETÖ'cü” olduğunu iddia etmesi nedeniyle partiden ihraç edilmiştir. Ancak bu kararın usule ve şekle aykırı biçimde gerçekleştiği savıyla iptal davası açmıştır. Bu davayı 2021 yılında kazanmış ancak *İYİ Parti*'den istifa etmiştir. Özdağ istifasına ilişkin olarak *FETÖ*'cülerin partiye sızmasına göz yumulması, Atatürkçü Türk milliyetçisi çizgisinden uzaklaşılması gibi gerekçeler sunmuştur. 2021 yılında *Ayyıldız Hareketi* adlı oluşumu ve sonrasında *ZP*'yi resmen kurmuştur. 14 Mayıs 2023 seçimlerine *ZP*'nin dâhil olduğu *ATA* adında bir ittifak kurarak katılmıştır. 28 Mayıs 2023 seçimlerinde ise bu ittifak dağılmıştır (*ZP*, t.y.-a; BBC News Türkçe, 2023a; Anadolu Ajansı, 2021; Cumhuriyet, 2021).

Ümit Özdağ'ın Kazandığı Desteğin Olası Bir Nedeni: Kişilik Aracı

Özdağ'ın siyasal retorüğünü özellikle “kişilik özellikleri”ni öne çıkararak oluşturduğu, bu bağlamdaki psikolojik araçları nasıl kullandığını açıklayarak

gösterilmeye çalışılmıştır. Adorno, Thomas'ın bu stratejisi aracılığıyla hitap ettikleriyle libidinal ilişkiler kurduğunu ve bunun sonucunda takipçilerinin onunla belirli bir özdeşleşme durumunu yaşadığını vurgulamıştır. Özdağ'ın eski İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ile girdiği polemik aracılığıyla özerkliğe, güce ve belirli bir öz güvene işaret eden yaklaşımla öznelliğini inşa ettiği ve “doğrudan seslenme”yle samimiyet duygusu yaratarak takipçi kazanmaya çalıştığı düşünülmektedir (Adorno, 2000: 2-3; 2005: 136-141). Özdağ, Soylu'nun kendisine ettiği hakaretler üzerine bir videoda şunları söylemiştir:

...Ben yarın ZP Genel Başkanı olmanın dışında Ümit Özdağ olarak tek başıma İçişleri Bakanlığının önüne gideceğim. Tek başıma, silahsız. Süleyman Soylu'ya buradan sesleniyorum. Süleyman, zerre kadar erkeklik onurun varsa saat 11.00'de beni kapının önünde bekle. Senin peşime takmış olduğun ve Ankara'da birçok insanın peşine takmış olduğun operasyon çeteleri beni hiçbir zaman ürkütmedi. Seni yarın İçişleri Bakanlığının önünde bulacağım oğlum. O zaman göreceğiz kim Soros'un çocuğu kim operasyonun çocuğu. Saat 11.00'de erkeksen orada bekle (Tele1, 2022).

Yalnız kurt olarak tanımlanan aracın Özdağ tarafından kullanıldığı vurgulanabilir. Adorno'ya göre Thomas, cesaret, kendiliğindenlik gibi öğeleri kitleleri etkilemeye yönelik ideolojik olarak araçsallaştırmıştır. Yalnız olduğunu, kendi hesabına çalıştığını vurgularken ve arkasında kurumsal bir gücün olmadığını göstermeye çalışırken bu araçtan yararlanmışır. Buna göre resmî ünvan sahiplerinin karşısında gerçek gücü Thomas taşımaktadır. Ancak Adorno'ya göre bu aracı kullananlar gerçekten ciddiye alınmazlar ve ciddiye alınmayı da beklemezler. Özdağ da İçişleri Bakanı gibi resmî ünvan sahibinin karşısına “silahsız” olarak çıkacağını vurgulamıştır ve bakanın temsil ettiği kurumun önüne gidip beklemiştir. Çoğu insanın iki siyasetçinin bir düelloya tutuşmasını gerçekten ciddiye almadığı ve gerçekten de kavga edeceklerini düşünmediği varsayılabilir. Ancak Adorno'nun da vurguladığı üzere bu durumun, performansın etkisini ve kendisini yalnız, mazlum hisseden insanların ilgisini azaltmadığı aksine teşvik ettiği düşünülebilir (Adorno, 2000: 5-6).

Yalnız kurt aracıyla ilişkilendirilebilecek bir diğer olay, Özdağ'ın Türkiye'nin de taraf olduğu mayın kullanımını sınırlayan Ottawa Antlaşması'nı protesto etmek üzere Türkiye-Suriye sınırına “sembolik mayın” yerleştirmeye gitmesidir. Bu eylem, Özdağ ve konvoyunun Hatay girişinde durdurulmasıyla başarısız olmuştur, ancak medyada büyük bir yankı uyandırılmıştır. Anayasal haklarının ihlal edildiğini belirten Özdağ, Bakan Soylu'yu ve Hatay Valisi'ni suçlamıştır (BBC News Türkçe, 2022a). Özdağ, resmî mercilerin “uyarılmasına” ve askerî birlikler tarafından muhtemelen durdurulacağını bilmesine rağmen küçük bir

grupla tehlikeli bir bölgeye gitmiştir. Siyasetin medyatikleşmesiyle ilişkili bu durumun belirli bir “cesaret ve kendiliğindenlik” olarak algılanmış olabileceği düşünülmektedir. Özellikle kendisini durdurmak isteyen askerî personelle ironik bir gülümsemeyle girdiği diyalogda görülen kendinden emin ve rahat tavırlar, onun kişilik unsurlarından yararlandığının bir göstergesi olarak okunabilir.¹² Adorno’ya (2000: 5-6) göre Thomas’ı radyoda dinleyenler, onun yerleşik kurumlar tarafından değil “bütünleşik kolektivitinin potansiyel gücü” tarafından desteklendiğini düşünmüştür. Özdağ’ın “göçü engellemek üzere” gerçekleştirdiği eylemin sığınmacılara yönelik kaygı besleyen yurttaşlarda karşılık bulduğu düşünülebilir. Destek bulmayı umduğu kolektivitinin ise sığınmacılar tarafından dışlandığını belirttiği “sıradan Türk halkı”nın olduğu düşünülebilir.¹³

Adorno’nun (2000: 4) Thomas’ın *yalnız kurt* aracına başvurmasını, ABD toplumunda siyasetçilere olan güvensizlikle ilişkilendirmesi, bu çalışmanın özgül bağlamı için de anlamlı olabilir. Özdağ, bir dönem *Adalet ve Kalkınma Partisi*’nde bakanlık yapan ancak 2020 yılında *Demokrasi ve Atılım Partisi*’ni kuran Ali Babacan’ın siyasal iktidarın göç politikası olmadığına yönelik görüşünü, “iki yüzlü” olduğu gerekçesiyle eleştirmiş ve Babacan’ı “Türk Milleti’ne yalan söyleyen politikacı tipi” olarak tanımlamıştır (Özdağ, 19.04.2022). Özdağ’ın sığınmacılara yönelik kurduğu retorik, Türkiye’de en az güvenilen mesleğin politikacılar olduğunu bulgulayan bir ampirik araştırma (IPSOS, 2019) göz önünde bulundurulduğunda anlam kazanmaktadır: “Türk vatandaşının parasını vererek ulaşmakta zorluk çektiği her hizmete, Suriyeli sığınmacılar bedava ve kolayca ulaşıyor! Türk Milleti’nin hakkını savunan Zafer Partisi ve diğer bir avuç kişiye karşılık, medya, STK ve siyasetçiler Türk Milleti’ni değil, sığınmacıları savunuyor!” (Özdağ, 26.03.2022).

Adorno, geç kapitalist toplumda, pazarlamacıların hileli stratejilerine ve medyadaki tekelleşmeye karşı evrensel ve derin bir “manipülasyon korkusu”nun

¹² *Sabuklama* tekniği bağlamında Özdağ’ın konuşmasının ve yaklaşımının zaman zaman gayriciddiliği içeren bir performansı içerdiği vurgulanabilir. Örneğin “Zafer Turizm” adıyla sığınmacıları geldikleri yere götüreceklerini vurgulayan bir kampanya başlatmıştır. Buna göre alınan her biletle bir sığınmacı gönderilecektir, ancak bununla partiye bağış amaçlanmıştır (Özdağ, 16.01.2023). Özdağ’ın parti çalışmaları kapsamında sokakta gezerken “ofansif mizahı” içeren bir yaklaşım sergilediği düşünülebilir. Örneğin sığınmacıların yüzlerine karşı onları Zafer Turizm’le göndereceklerini söylemiştir (ZaferTUBE, 2022; OdatvResmi, 2023). Adorno’ya (2002b: 224-225) göre bu tür sahnelemeler belirli bir etkililik sağlamaktadır. Adorno, nihai ciddiyetin çağdaş toplumda kaybolduğundan bahsederken (2002a), bireylerin ciddiyetsiz şeylere gerçekten önem vermemesine rağmen onlara sinik biçimde inandığını vurgulamıştır.

¹³ Bu tür bir söylem *sıradan vatandaş* aracı bağlamında da yorumlanabilir. Özdağ, Adorno’nun (2000: 50-53) belirttiği üzere “sıradan”, alt-orta-sınıf insanlara yönelik olarak samimiyet ve sıcaklık vurgusuyla birlikte retorikini kurmaktadır: “... Türk Milleti, Türk bakkalı, Türk pazarcısı, Türk manavı, Türk terzi, Türk taksicisi, Türk fırıncısı ırkçı bir dışlamaya maruz kalıyor” (ZP, 2021: 9).

oluşturduğunu belirtmiştir. Kamusal alanda söylenenlerin nesnel gerçekliği olmadığı ve hatiplerin arkasında belirli güç odaklarının varlık bulduğu düşünülmektedir. Ancak her şeyi “propaganda” olarak algılama durumu, çelişkili biçimde insanları ajitasyona ve güçlü olarak algılanan aktörlere yöneltilmektedir. Tam da bu paradoksal duygulara hitap eden *yalnız kurt* aygıtının önemli bir unsurunu, ajitatörün ekonomik, siyasal destek almadan ve medya tarafından dışlanarak mücadele verdiğine ilişkin söylem oluşturmaktadır (Adorno, 2000: 4-6). Özdağ sermayeden, “dışarıdan” destek alamamasına; siyasal ambargolara, anket şirketlerinin çarpıtmalarına ve medyanın dışlayıcılığına maruz kalmasına rağmen mücadele ettiklerini belirtmiştir (Özdağ, 30.03.2023). Ayrıca Adorno (2000: 5), çelişkili hisleri etkilemeye yönelik olarak ajitasyonda, “hakikat” vurgusunun belirginleştiğini vurgulamıştır. Bu anlamda Özdağ’ın “... emperyalizmin yerli iş birlikçileri, bölücüler, liberaller, selefiler, yandaşlar, sessiz ve derinden sarı muhalefet...” (ZP, 2021: 8) olmak üzere geniş bir “düşman kümesi” tanımlaması ve tüm bu “güç odakları”nın karşısında kendi partisini “GERÇEK muhalefet” (Özdağ, 13.05.2022) olarak konumlandırması *yalnız kurt* aracının bir diğer örneği olarak okunabilir. Özdağ, eleştirel retorikini, siyasal iktidarın yanı sıra özellikle muhalefet partileri ile “genelleştirilmiş, belirsiz düşmanlar” üzerinden kurmaktadır. Bunun da paranoyak sosyo-psikolojik durumu ve çözümün bilhassa kendisi ile sınırlı sayıdaki takipçisinde olduğu söylemini beslediği düşünülebilir.

Özdağ’ın *duyguları salıverme* aracından da yararlandığı düşünülmektedir. Örneğin takipçilerinden birinin duygusal bir müzik ekleyerek *Twitter*’da (X) hazırladığı bir videoyu 13 Mayıs 2023’te *retweet* ederek gençlere minnet duyduğunu belirtmiştir (Özdağ, 13.05.2023). Bu videoda miting alanında “Türkiye Türk’tür, Türk kalacak” şeklindeki milliyetçi tezahüratlar karşısında gözyaşlarını tutamamıştır. Thomas, yaşlı bir kadının kendi hareketine çok ufak bir miktarda bağış yaptığını ve bu durumun onu oldukça üzdüğünü söylemiştir (Adorno, 2000: 6). Bu tür bir *duyguları salıvermenin*, Özdağ tarafından da kullanıldığı vurgulanabilir. “Cep harçlığını çıkarmak için özel çocuklara eğitim veren” bir öğrencinin yaptığı bağış ile “asgari ücretin altında sigortasız çalışan” bir yurttaşın yaptığı 50 TL’lik bağışı *Twitter* (X) hesabında paylaşmıştır (Özdağ, 16.05.2023; 07.05.2022). Bir başka videodaysa hazine yardımı alamadığı gerekçesiyle bağış istemiş ve bağışçılarının duygusal mesajlarını okumuştur (Özdağ, 24.01.2023). Bunun yanında Özdağ’da *duyguları salıvermenin* histerik patlamalar şeklinde de görülebildiği düşünülmektedir (Soylu örneğinde olduğu gibi). Örneğin *Youtube*’da yayınlanan “Ümit Özdağ’a Soruyorum” adlı programda, kimliğini ifşa etmediği görevdeki bir tümgeneralin “bütün Kemalistler ve milliyetçiler ordudan tasfiye edilene kadar benim görevim bitmeyecek” dediğini iddia etmektedir (Yurttaş TV, 2023). Bunun ardından “senin kim olduğunu biliyorum adam!” sözcüklerini

tekrarlamıştır. Adorno'nun vurguladığı üzere (2000: 6-10) histerinin oldukça yaygınlaştığı bir toplumda, *duyguları salıverme* aracının en iyi yaptığı şey, duygusal öz denetimi aşındırması ve bu aracın işaret ettiği tepkileri normalleştirmesidir. Bu tür bir psikolojik etki, insanları cesaretlendirerek öfke ve nefret duygularını ortaya çıkarabilir.

Adorno'ya göre düşmanlar tarafından tehdit ve komplolara maruz kalmayla ilişkili olan *zulmedilen günahsız* aygıtı, lidere yönelik tehdidin herkese yönelik yorumlanmasına ve saldırganlığın kendini koruma adı altında meşrulaştırılmasına hizmet etmektedir. Bu tehdidin pekâlâ gerçek olma olasılığı da mevcuttur, ancak psikolojik bir etki unsuru olarak kullanılmaktadır. Örneğin Thomas, birileri tarafından her an zehirlenebileceğini belirtmiştir (Adorno, 2000: 10-12). Özdağ da kendisine bilerek koruma tahsis edilmediğini (T24, 2021) ve kendisine bir terör örgütü tarafından suikast düzenleneceği bilgisinin tarafına ulaştığını (Cumhuriyet, 2022) vurgulamıştır. Bunun yanı sıra yalnızca Türk olmanın büyük bir haksızlığa uğrama nedeni olabileceğinin sık sık altını çizmektedir. Bir televizyon kanalında kendisine yanıt hakkı verilmediğinin ve “herkes için demokrasinin olduğunu ancak konu Türkler ve hakları olunca ambargo yediklerini”n belirtmiştir (Özdağ, 15.03.2023). Ayrıca şu ifadeden de yararlanmış: “Türk Milleti kimseye karşı dışlayıcı bir ırkçılık yapmıyor... Irkçılık mı dediniz. Irkçılığa Türk insanı maruz kalıyor! Biz Türklere yönelik Türkiye’de uygulanan ırkçılığa son vereceğiz” (ZP, 2021: 9-10). Hatay sınırına “sembolik mayın” koyma girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra ise “Hatay’a Türk olduğumuz ve Suriye üzerinden kaçak olarak girmedik için engellendik” ifadesini kullanmıştır (BBC News Türkçe, 2022a).

Adorno (2000: 11), Thomas'ın “üstün ahlaki özellikleri” nedeniyle düşmanları tarafından çevrelendiğine ilişkin bir söylemi benimsediğini vurgulamıştır. “ZP’ye karşı büyük bir ambargo, dışlama ve çevreleme” uygulandığını belirten Özdağ, bu duruma belirli gerekçeler sunmuştur: “Ne mutlu Türk’üm diyene demekte ısrar ettiğimiz, Erdoğan’ın sığınmacılarını gerekirse zorla göndereceğimiz, iki adaydan birisine tıpış tıpış oy vermeyi reddettiğimiz, hiçbir güç bizi Hizbullah ve PKK ile iş birliğine zorlayamadığı, Atatürk’ten vazgeçmediğimiz, taviz vermediğimiz için...” Ayrıca “engeller, saldırılar, parti yöneticilerimizi hedef alan ahlaksız saldırılara rağmen her geçen gün daha fazla” ilerlediklerini vurgulamıştır (ZP, t.y.-b). Koca ve Saç (2024: 344), Özdağ'ın entelektüel kimliğiyle kendi partisinin ideoloğu olduğunu ve kendisini teori ile pratiği uygulayan “filozof-kral” olarak gördüğünü belirtmiştir. Bu anlamda, söz konusu zulmün ve Özdağ'ın bunlara sunduğu gerekçelerin kendisi ile partisinin ideolojisinin üstünlüğü-günahsızlığı olarak kurduğu düşünülebilir.

Özdağ'ın çok çalışmaya ve kendini feda etmeye işaret eden *yorulmazlık* aracına da başvurduğu belirtilebilir. Mevcut koruma polisinin haftada altı gün 16 saat çalıştığını belirtirken kendisinin de bu tempoda çalıştığını vurgulamıştır. Hatta Özdağ emniyetten koruma talebinde bulunmuştur çünkü kendisinin pazar günleri de çalışması gerekmektedir. Şahsına yapılacağını iddia ettiği suikast eylemini “kendi çabalarıyla” önledikten sonra ise şu sözleri sarfetmiştir: “Ölümü göze almadan Türkiye'nin millî güvenliği için siyaset yapamazsınız” (Cumhuriyet, 2022). Özdağ, bir konferansta ise gençlere yönelik olarak “Zafer Partisi olarak yorulmadan hakkınızı savunmaya... devam edeceğiz” vurgusunda bulunmuştur (Özdağ, 23.10.2022). Adorno'ya göre (2000: 13-14) otoritaryenizmin itici gücü, onun uygulamada ve ideolojik anlamda sıkı çalışmayı zorunlu kılması ve böylece disiplinle baskıya belirli gerekçeler üretmesidir. Ancak vurgulanan sürekli çaba bir ödül olarak sunulmakta ve bir amaçtan ziyade araç olarak anlaşılmaktadır. Özdağ, seçim manifestosu tanıtım toplantısında, ZP'nin mücadelesinin çok zorlu, fedakâr ve özverili olduğunu, sahada mücadele verilirken cephede dizilen askerler gibi omuz omuza verilmesi gerektiğini ve bu mücadelenin bedel ödemeyi gerektirdiğini belirtmiştir. Ayrıca “14 Mayıs'a kadar hayatımızda hiç çalışmadığımız kadar çalışacağız”, “barajı geçmek için varımızı yoğumuzu ortaya koyacağız” vurgularını yapmıştır. Konuşmasının devamında takipçilerine “vatanın her bir karış toprağı için savaşılan askerler gibi her türlü imkânsızlık, saldırı ve zorluğu aşarak Türk Milletinin zaferi için mücadele etmenizi istiyorum” diye seslenmiştir (ZP, t.y.-b). Bu konuşmada militarist tonun fazlasıyla öne çıktığı ve parti için çalışmanın hayati önemde olduğunun vurgulandığı anlaşılmaktadır.

Adorno (2000: 18-23), *yüce küçük adam* tekniğini, Thomas'ın hem “büyük düşünce”lerden bahsedip kendi hareketini yüceltmesi hem de bağış isteyip broşürlerini satmaya çalışmasıyla örneklemiştir. Özdağ'ın da bu teknikten maddi yardım talebinde bulunarak yararlandığı belirtilebilir. Örneğin imzalı kitabını ve tespih koleksiyonunu satarak bağış toplamıştır. Özdağ, tespih koleksiyonunu satmak için çektiği videoda duygusal bir müzikle ağırbaşlı temsil edilmiştir. Aynı zamanda “Suriyelileri 'Zafer Turizm'le vatanlarına yollamak için” bağış talebinde bulunmuştur (Özdağ, 30.03.2023). Adorno (2000: 21), Thomas'ın bağış talebinin yanı sıra maddi sıkıntılarında da çekinmeden bahsettiğini ve “paradan ziyade gücüm var” mantığını benimsediğini belirtmiştir. Özdağ, söz konusu teknikle ilişkili olarak hem “küçük” hem de “yüce” tarafı betimleyen bir konuşma yapmıştır.

Evet biz, fakir bir partiyiz. Genel Merkez'de soğukta otururuz. İlçe binamıza tabela yerine bez afiş asarız. Evet, düşmanlarımız çok ve güçlü. Ancak bugüne para ile, TV destekleri ile değil

Atatürk çizgisinde Türk milliyetçiliğinden taviz vermeden geldik.
Bundan sonra da taviz vermeden devam edeceğiz (ZP, t.y.-b).

Adorno'ya (2000: 28) göre *yüce küçük adam* tekniğiyle hatip, onu dinleyenlerle psikolojik anlamda bir bütünlük hissi kurmaktadır. Örneğin, "İstanbul'da işini Suriyeliye kaybeden Türk tekstil işçisinin, eşinin ve çocuğunun karnını doyurmasının hakkını", "8 milyon insanın Türkiye'ye gelmesinden dolayı gıda fiyatlarının artması neticesinde pazardan çöp toplamak zorunda kalan Ayşe Teyze'nin hakkını", "Gaziantep'te müşterisini Suriyeli terziye yitiren ve dükkanını kapatmak zorunda kalan Türk terzilerin haklarını" ZP'nin savunduğu iddia edilmiştir (ZP, 2021: 11). Adorno (2000: 19), ajitatörün herkes gibi olduğunu sıkça belirttiğini ancak sonunda onların kurtarıcısı olarak ortaya çıktığını vurgulamıştır. Bu anlamda Özdağ, partisini "yıkılmak istenen millî, üniter, laik Türkiye Cumhuriyeti'nin son politik savunma hattı" (ZP, t.y.-b) olarak konumlandırırken ülkenin tek kurtuluş kaynağı olarak kendisine ve partisine işaret etmiştir.

Ümit Özdağ'ın Siyasal Retoriğinin Yöntemi

Adorno, insanlarda komplo teorilerine, gizli örgütlere ilgi duyma ve içlerinde hiçbir şekilde yer alamayacak olsalar da "yönetildiği" uğursuz, ezoterik güçleri bilmeye yönelik güçlü bir merak eğiliminin olduğunu vurgulamıştır. Ona göre "üstü örtük tehdit iması", lideri "bilinmeyenleri bilen" konumuna sokmanın ve düşmanın tam olarak tanımlanmayarak her yerde olduğuna ilişkin paranoyak bir yapıyı yaratmanın iyi bir yoludur. Özdağ'ın da bu tür bir gizemli kötülük imasıyla katastrofik olayların geldiğine işaret eden *bir bilerseniz* aygıtından yararlandığı düşünülebilir (Adorno, 2000: 53-57). *Uyanış* adında hazırladığı bir kısa filmi *Twitter (X)* hesabında paylaşırken şu ifadeleri kullanmıştır: "Türk Milleti için planlanan korkunç bir kabus senaryosu var... Bu kabusu yaşamamak için artık #uyanış zamanı... Büyük Türk Milleti, unutmayın ki; 'Uyuyan milletler ya ölür, ya da esir olarak uyanır!'"... (Özdağ, 10.12.2022). Buradan "korkunç kabus senaryosu" nun içeriğini özellikle Özdağ'ın bildiği sonucu çıkarılabilir. Filmde uyuyakalmış bir adam, rüyasında, yabancı istihbarat örgütleri ile terör örgütlerinin de dâhil olduğu ve Suriyelilerce gerçekleştirilen bir iç savaş yaşandığını görmektedir. Tecavüz ve vahşet olaylarının eşlik ettiği kaotik bir ortam resmedilmektedir. Ancak aktör, uyandığında televizyonda Özdağ'ı görerek rahatlamaktadır (Ümit Özdağ - Zafer Partisi Genel Başkanı, 10.12.2022).¹⁴

¹⁴ Adorno (2000: 14-15), otoritaryen rejimlerin uykuya nefret beslediğini, *yorulmazlık* aracının onların psikolojik dışı vurumu olduğunu ve takipçilerine daima uyanık kalmalarını tembihlediğini belirtmiştir. Ancak ajitatörün vurguladığı "uyanıklık" tamamen bilinçli birinden ziyade yeri geldiğinde eyleme geçebilecek hipnotize olmuş bir birey tasavvuruna işaret etmektedir. Ancak bu, otoritaryen hareketlerin akılcılığını ve takipçilerinin tikel çıkarlarının varlığını reddeden bir bilinç yitimi değildir. Adorno'nun analizinden yararlanarak bu filmde uyanan aktörün "her şeyi berrak

Melodramatik bir yapı sergileyen bu kısa filmde, ezoterik ve gizli güçlere gönderme yapılmıştır. Bununla izleyicide korku ve merak duygularının uyandırılarak istenen etkinin sağlanmasının amaçlandığı düşünülebilir. Türkiye’de birçok insanın dışa kapalı, ayrıcalıklı ve tehditkâr olarak kavradıkları *MİT*, *Derin Devlet* gibi yapılara ilgi duyduğu varsayımında bulunulabilir. Özdağ, akademik geçmişiyile de ilişkili olarak güvenlik, istihbarat, uluslararası ilişkiler gibi konularda uzmanlaşmıştır. Hatta kendisinin yetiştirdiği istihbarat çalışanlarının olduğunu ve kendisine bilgi aktardıklarını belirtmiştir (İnternethaber, 2022). Hem kendisini böyle konumlandırması hem de halktaki olası ilgi nedeniyle Özdağ’ın çeşitli imalarda bulunarak rıza sağlamanın mümkün olabileceği düşünülebilir. Örneğin bir milletvekilinin Suriyelilerin “kargo paketi” olmadığı sözlerine “... siz benim bildiklerimi bilemezsiniz...” yanıtını vermiştir (Özdağ, 05.06.2022).

Adorno, “felaket tellallığı”yla ilişkili *bir bilseniz* aygıtıyla yapılan imalarda belirli ölçüde bilinçli muğlaklığın bırakılması gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü olgular arasındaki tutarlılıkların eleştirel değerlendirmeye tabi tutulması önlenmelidir. Takipçi adayları, ancak lidere bağlılık gösterdiklerinde geleceğe dönük tehlikeye işaret eden örtük ipuçlarının gerçek içeriğini, yani “perde arkası”nı, öğrenebilecektir. Adorno’ya göre “komplolar, kötücül güçlerin entrikaları, gizli uluslararası örgütler”in ilgi çekici olması, bireylerin bu tür gruplara ait olma arzuları tarafından beslenmektedir (Adorno, 2000: 53-57). Özdağ’ın da sık sık komplolar, emperyalist planlar ve istihbarat örgütlerinden bahsettiği görülmektedir. “Türk siyasetinin ikiye bölündüğünü” vurgulayan Özdağ “bir yanda entegrasyondan bahseden emperyalist planın parçaları ve bu plana kanalar; diğer yanda ise Suriyelileri Suriye’ye göndereceğiz diyen Zafer Partisi” olduğunu iddia etmiştir (Özdağ, 29.10.2021). Sığınmacılarla ilişkili olarak “Türk halkının büyük bir komplo ile karşı karşıya” olduğunu (Özdağ, 04.02.2022) ve “emperyalist güçlerin oyununun sonunda beka ve millî güvenlik sorunu”na (Özdağ, 08.11.2021) neden olacağını belirtmiştir. IŞİD ile ilgili olarak ise şu ifadeleri kullanmıştır: “Karargahını Türkiye’ye taşıdı. Türkiye’de örgütleniyor, istihbarat topluyor ve kitlesel terör için emperyalistlerin düğmeye basmasını bekliyor. Zafer Partisi, Türkiye’nin Suriye/Irak olmasına izin vermeyecek. Teröristleri süreceğiz” (Özdağ, 16.10.2022). Terör örgütlerinin yanı sıra Suriye’deki iç savaşın sorumlusu olarak İngiliz istihbaratına işaret eden Özdağ,

---

biçimde görecektir” biçimde gerçekten uyanmadığını, aksine partinin hedefleri ve kısmen kendi amaçları doğrultusunda harekete geçebilecek biçimde bir uyurgezerlik durumu içerisinde olduğu düşünülebilir. *Uyanış* filminin yanı sıra *Son Ümit* filminde de benzer bir durum söz konusudur (Ümit Özdağ - Zafer Partisi Genel Başkanı, 03.10.2022). Emekli asker, alışkanlık biçiminde erken kalktığını ancak yine de alarmın uyandırmasına ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Uyku, sığınmacılara yönelik eylemsizliğin, uyanmak ise onlara karşı harekete geçmenin bir metaforu olarak kullanılmaktadır.

“bugün aynı çalışmanın Türkiye için yapıldığını” belirtmiştir (Özdağ, 28.09.2022). İddiaların doğru veya yanlış olmasından ziyade bunların belirli ölçüde muğlak bırakıldığı, gelecekte olası bir yıkım tehdidine işaret ettiği ve bu anlamda paranoyak bir yapıyı beslediği düşünülebilir. Söz konusu tehlikelere yapılan vurguların ardından genellikle ZP’ye katılımın teşvik edilmesinin, bunlarla ilişkili “derin” içeriğin ancak Özdağ’ın takip edilmesiyle öğrenilebileceği imasını taşıdığı belirtilebilir. Bu anlamda, aidiyet hissiyle kapalı grup niteliği taşıyabileceği varsayılabilir ZP’nin içine girildikçe “gerçek”lerin keşfedilebileceğini düşünen bireyler olabilir.

Özdağ, *kirli çamaşır* tekniğiyle ilişkili olarak özellikle sığınmacılara yönelik birçok gerçek ve sahte skandaldan bahsetmiştir. Gerçeği yansıtmayan skandallara birçok örnek verilebilir (Malumatfuruş, t.y.): İçişleri Bakanlığının Türk vatandaşı kadınları, yabancı erkeklerle evlendirmeyi hedefleyen bir projeyi desteklediği argümanını ortaya atmıştır. Bunun, “safkanın bozulması korkusu”yla ilişkili olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda sığınmacıları pedofili ve tecavüzle ilişkilendiren iddialar öne sürmüştür. İstiklâl Caddesi’nde Afgan bir erkeğin pedofiliyle ilişkili bir dans olan *baça bazi*’yi yaptığını ve dört Afgan erkeğin 12 yaşındaki bir çocuğa tecavüz ettiğini savunmuştur. Özdağ, sığınmacıları hırsızlıkla ilişkilendiren görüşlere de yer vermiştir. 2023’te gerçekleşen ve yıkıcı sonuçları olan Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında, Suriyeli bir sığınmacının arama-kurtarma çalışmalarında bir itfaiye erinin cebindeki telefonu çaldığını ileri sürmüştür. Gerçeği yansıtmayan bu görüş, tansiyonun yüksek olduğu bir dönemde, sığınmacılara yönelik olumsuz eylemlerin gerçekleşmesine neden olabilirdi. Suriyeli sığınmacıların bir göletteki kazları çaldığını da iddia etmiştir: “İnanmak zor ancak oluyor bunlar. Uyum, birlikte yaşam, entegrasyon vs. mümkün değil”. Bu anlamda sığınmacılar, göletteki kazı dahi çalabilecek ölçüde “insanlık dışı” tasvir edilmiştir. Bunun yanı sıra sığınmacılara yönelik maddi ayrıcalıkların olduğunu savunmuştur: Suriyelilere SGK tarafından enflasyonla mücadele kapsamında sosyal yardım yapıldığı iddialarını ortaya atmıştır ve sığınmacıların vergi ödemediğini vurgulamıştır: “Kilis’te vergi ödemeyen Suriyeli fırıncılarla maliyet artışları sonrasında rekabet edemeyen Türk fırıncılar iflas etmeye başladı” (Özdağ, 13.12.2021). Bunlar, Türkiye’de ekonomik krizin olduğu bir dönemde, sığınmacıların “günah keçisi” olarak ilan edilmelerinin önünü açabilmektedir. Özdağ, sığınmacıların kamuda işe girmeleriyle ilişkili skandallara da başvurmuştur. Buna göre, 2011 yılından beri Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yüzlerce Suriyeli sığınmacı öğretmen olarak işe başlatılmıştır. Bu tür bir iddia, Türkiye’deki eğitim sistemiyle ilgili sorunlara yönelik kaygıları olan yurttaşların sığınmacılara yönelik olumsuz duygularını besleyebilir. Özdağ, toplumsal şiddeti teşvik edebilecek paylaşımlarda da bulunmuştur. İstanbul’da Suriyeli

sığınmacıların “Gitmiyoruz!” adında bir miting düzenlendiğini iddia etmiştir: “Kendi ülkesini savunmayı kaçanlar Türkiye’de bize posta koyamaz! Burada kalmak isteyenler, biz Türklerin ödediği bedeli ödemeye hazır olmalı. Sonuçta bir şekilde döneceksiniz. #GüleGüleSana”. Özdağ, kendisini ve partisini öne çıkaracak paylaşımlarda da bulunmuştur. Türkiye’deki göç kurumunun 15.000 sığınmacıya verilen vatandaşlığı iptal ettiğini ve bunun ZP sayesinde olduğunu savunmuştur. Özdağ’ın sığınmacılara yönelik gerçeği yansıtmayan bilgiler paylaşması ve bunların doğru olmadığını ortaya çıkmasına rağmen çoğu zaman hatalarını düzeltmemesi, Adorno’nun (2000: 59) önemli olanın gerçek değil, ritüel hâlini almış ifşa olduğuna yönelik görüşünü yansıtmaktadır.

Özdağ’ın bilinçaltının çelişkili unsurlarıyla, özellikle yıkım ve tehditle ilişkili olan *tüyleri ürpertme* aracını kullandığı da düşünülebilir. Adorno’ya (2000: 61-64) göre ancak liderin sözüne ve harekete inananlar tehdide içkin cezadan muaf kalacaktır. Bu tür bir tehdidin Özdağ’ın finanse ettiği *Sessiz İstila* adlı kısa filmde temsil edildiği belirtilebilir (Karacasu, 2022). 3 Mayıs 2023 yılında geçen filmde, sokaklar Suriyeliler tarafından ele geçirilmiş ve tekinsiz bir hâl almış, Türk yurttaşlar ve siyasetçiler Araplaşmış, resmî dil Arapça olarak kabul edilmiş, Türkçe konuşmak kimi yerlerde yasaklanmış, Türkler zar zor temizlik görevlisi olarak iş bulabilir olmuş ve toplumsal yaşamdan dışlanmıştı. Bu tür bir “korkulu rüya”nın kitleleri yönlendirmede belirli ölçüde etkili olabileceği varsayılabilir. Aslında, Suriyelilerin Türkiye’deki ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullarına bakıldığında bu filmin psikolojik bir *yansıtmayı* içerdiği vurgulanabilir.

Sığınmacılara yönelik korku senaryosunu içeren bir diğer kısa film olan *Son Ümit*’te ise tam tarihi verilmese de gelecek bir zamanda yaşayan emekli bir asker tasvir edilmiştir (Ümit Özdağ - Zafer Partisi Genel Başkanı, 03.10.2022). Mütevazı evinde yalnız yaşayan bu kişi, sinek¹⁵ ve komşularının Arapça konuşma seslerinden uyanır. Vefat eden eşine hitaben kendi kendine konuşmaya başlar. Geçmişte İzmir’deyken tanıdığı ve sevgiyle bahsettiği komşusunun oğlunun ebeveynlerinin Suriyeli bakkal çırağı tarafından öldürüldüğünü anlatır. Gazete küpüründen cinayetin 2023’te gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu durumla ilişkili olarak ağladıktan ve komşularına “3 kişiye bir anda 15 kişi olduklarına” ilişkin sitem ettikten sonra ise radyoyu açar ve haberde şu sözleri duyar: “Hatay, Gaziantep ve Kilis’te çoğunluğu sağlayan Suriyeliler, Türk vatandaşlardan bölgenin arındırılması ve kendilerine verilecek ayrıcalıkları bir yana bırakıp yönetimi ele almak istediklerini bildirdiler. Gaziantep’ten, aynı Urfa ve Maraş’ta

¹⁵ Filmde, sinek ve Arapça seslerin özellikle senkronize edildiği görülmektedir. Adorno (2005: 146-147); “dış gruplara” hakaret etmenin bir diğer yönteminin onları aşağı hayvanlarla ve mikroplarla nitelenmek olduğunu vurgulayarak psikanalitik bir açıklama yapmıştır.

olduğu gibi Gazi ünvanını da çıkarttıklarını duyurdular...” Adorno’ya göre *tüyleri ürpertme* aracıyla ajitatör, seslendiklerinin hem gelecekte dehşet verici olaylar yaşama ihtimaline hem de mevcut durumlarının ümitsizliğine vurgu yapmaktadır. Bu durum rasyonel bağlamda sıradan insanların can ve mal güvenliklerini kaybetme endişelerini alevlendirmektedir. Bireyler, yaratılan panik ortamıyla konuşmacının söylemlerine inanmaya teşvik edilmektedir (Adorno, 2000: 61-64). *Son Ümit*’te günümüzde (2023) Suriyeliler tarafından cinayetlerin işlendiği, gelecekte ise durumun çok daha vahimleşerek sığınmacıların Türkiye yönetimini ele geçireceği betimlenmektedir. Bu tür bir dehşet vurgusunun, filmin sonunda “kurtarıcı” olarak gelen Özdağ’ın söylemlerinin benimsenmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Özdağ, “muhafazakâr devrim”e işaret eden *an meselesi* aygıtıyla ilişkili retoriği de kurmuştur. *Sessiz İstila*, “büyük bir felakete” karşı acil eyleme geçme çağrısı olarak okunabilir. Filmde, 2043 yılında babası, oğlunu “bu kadar karamsar olma” diye “teselli ettikten” sonra; oğul, “nasıl geçer baba, zaman makinesine atlayıp 2020 yıllarına mı gideceğiz, keşke gidebilsek” diye cevap verir. Ardından anne ve baba da “keşke” der. Adorno’nun (2000: 64-65) vurguladığı üzere bu aracın altında yatan psikolojik mekanizma, rahatsızlık verici uyarıların hızlı bir biçimde bastırılması ihtiyacıdır. Bu anlamda sığınmacıların terör olaylarına işaret eden dehşet uyarısı, bir an önce “karşı devrim” hareketiyle ülkeden gönderilmeleriyle bastırılabilir. Başlangıcında “saat” görüntüsünün olduğu *Son Ümit*’i de *an meselesi* aracı bağlamında yorumlamak mümkündür. Emekli asker, erkenden kalkıp tıraş olurken şu sözleri söyler ve ardından saatinin alarmı çalar: “Hep erkenden kalkarım, alışkanlık işte, ama yine de alarmın uyandırmasına ihtiyacım var”. Filmin sonunda tek başına doğum günü kutlayacakken, Özdağ, “Bir ihtimal Daha Var” şarkısının ZP’ye uyarlanmış versiyonu eşliğinde belirerek emekli askerin tutuşturamadığı pasta mumunu yakar. Filmde, insanların “son ümit” olan Ümit Özdağ tarafından kurtarılması gerekliliği vurgulanmaktadır. Alarmın çalmasıyla Özdağ’ın mumu (meşaleyi) yakması, bu duruma işaret etmektedir. Filmin kapanışında Özdağ, Türkiye’nin bir iç savaşa ve felakete sürüklenmek istendiğini, çocuklar başta olmak üzere kimsenin kamusal alanlarda güvenle gezemediğini ve sığınmacıların suç çeteleri kurduğunu vurgulamıştır. Sığınmacıları “1 yıl” içerisinde ülkelerine geri göndermeyi çözüm olarak sunmuş ve “zafer yakın meşaleleri yakın” sloganıyla filmi noktalamıştır. Bu anlamda bugünün ve geleceğin yıkımından korunmak için acil bir biçimde ZP’nin ve liderinin desteklenmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir.

Özdağ *yanılgının kesinliği* aygıtından da sıklıkla yararlanmıştır. Adorno’ya (2000: 93) göre bu teknikte görünürde bilimsel kesinlik sunan, ancak psikolojik bir

etken işlevi gören astronomik figürler ortaya konarak konuşmacının ihtişamı artırılır. Adorno, Phelps adındaki bir ajitatörün mülteci akınına ilişkin fantastik rakamlar verdiğini belirtmiştir. Özdağ'ın da benzer bir stratejiyi izlediğini söylemek mümkündür: “Türkiye’de 13 milyon, İstanbul’da ise 4 milyon sığınmacı yaşıyor. Sadece Suriyeli sığınmacıların Türk halkına maliyeti 151 milyar dolar. Kişi başına 1700 dolar düşüyor. Sığınmacılar vatanlarına dönünce... Türklere 2 milyon iş alanı açılacak. Yılda 11 milyar dolar cebimizde kalacak...” (Özdağ, 03.04.2023). Özdağ aynı zamanda vatandaşlık verilen Suriyeli sayısının yaklaşık 1 milyon 750 bin, Haziran 2022 tarihli seçmen listelerinde ise 745 bin yabancı uyruklu seçmen bulunduğunu belirtmiştir (Özdağ, 09.11.2022). Bu iddialar ile resmî mercilerden gelen veriler arasında devasa bir farkın olduğu anlaşılmaktadır (BBC News Türkçe, 2023b). Özdağ, Suriyeli sığınmacıların İstanbul’daki varlığını ise bir “matematik problemi”ne çevirmiştir: “Sadece İstanbul’da günde ortalama 70 Suriyeli aileye vatandaşlık veriliyor. Bunu 8 ile çarpın. Anne, baba ve 6 çocuk”. Temmuz 2022 itibarıyla ise şu rakamların geçerli olduğunu savunmuştur: “64 bin Iraklıya vatandaşlık verildi. 56 bin İranlıya vatandaşlık verildi. Afrika ülkelerinden gelenlere 54 bin vatandaşlık verilmiş. 13 bin Pakistanlıya vatandaşlık verilmiş. 37 bin Afgan’a vatandaşlık verilmiş”. Bu durumun bir sayı fetişi hâlini aldığı söylemek mümkündür. Ayrıca Özdağ, söz konusu verilerin kaynağını açıklamayarak ve bunlarda hata payının olabileceğini reddederek bir gizem yaratmakta ve güvenilirliğine vurgu yapmaktadır:

Bu bilgi bana 6 ay önce geldi. Geçen hafta iki farklı kaynaktan 13 milyon rakamını doğrulatınca Türk kamuoyu ile paylaşma kararı aldım. Yanlış olma ihtimali sıfır! Türkiye’de 13 milyon sığınmacı ve kaçak olduğu devletin resmî belgelerindeki kayıt! Bu 13 milyonun yükünü Türk halkı omuzlarında taşıyor. Bu sayı azalmıyor, sınırlarımız delik deşik olduğu için her geçen gün buna yeni rakamlar ekleniyor (Independent Türkçe, 2022).

Ümit Özdağ ve Zafer Partisi’nin Toplumda Karşılık Bulmasının Nedenleri

ZP ve lideriyle bütünleşme ihtiyacının ekonomik, toplumsal-kültürel ve siyasal düzlemde “nesnel” nedenleri olduğu düşünülmektedir.¹⁶ Ayrıca tüm bunlarla girift bir hâl alan psikolojik sebepler de söz konusudur. Bunlar, sırasıyla Türkiye’deki ekonomik krize, bireyler arasında artan kutuplaşma ile sığınmacılara yönelik kaygıya, terör olaylarına ve ajitasyona dayalı retorik’in beslediği otoritaryen kişilik modeline işaret etmektedir.

¹⁶ Araştırmacılar, otoritaryenizmin ve otoritaryen liderlerin bireylerde karşılık bulmasını çeşitli nedenlere bağlamıştır: “Genetik etkiler, kişilik, güdüler, değerler, ahlak, bilişsel stil ve yetenek, ebeveyn ve aile etkileri, sosyal etkiler ve kişisel deneyimler, toplumsal ve kültürel etkiler, tehdit, muhafazakârlık, otoriterlik” (Duckitt, 2022).

Koca ve Saç'a (2024: 347) göre ZP, "halkın yaşadığı sıkıntılarının, karşılanamayan taleplerinin yarattığı öfkenin rahatlıkla toplumun yeni ötekisi olan mültecilere yönelmesinin politik imkânını" temsil etmektedir. Yazarlar için yaşanan gerçek problemlerin nedenlerini örtmek amacıyla sığınmacılar "günah keçisi" olarak seçilmişlerdir. Bu anlamda Türkiye'de son dönemlerde etkisini güçlü bir biçimde hissettiren ekonomik krizin otoritaryen eğilimleri beslediği varsayılabilir. Decker vd.'nin (2022: 106) vurguladığı üzere "ekonomik durumu olumsuz değerlendirenlerin güçlü bir otorite istemesi daha olasıdır".

Matthew D. Luttig (2017: 885-887), partizanların "grup merkezli" olduğunu, siyaseti "biz-onlar" çatışması olarak gördüğünü ve bu durumun otoritaryen bir dünya görüşünü beslediğini belirtmiştir. MacWilliams (2016: 716), ABD'de "otoriter güdümlü partizan kutuplaşma"nın olduğunu ve Trump'ın "biz-onlar" söylemine başvurarak destek kazandığını vurgulamıştır. Türkiye'de yapılan ampirik araştırmalar, toplumsal kutuplaşmanın varlığını göstermektedir (SODEV, 2023). Bu anlamda Özdağ'ın Türkiye'de zaten güçlenen bir kutuplaşma üzerinden iç-dış grup ayrımı yapmasının takipçi kazanmasında etkili olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda kutuplaşmanın önemli ölçüde "öteki"ye yönelik endişe ve korku duygularıyla şekillendiği belirtilebilir. MacWilliams (2016: 716-717), Trump'ın başarısını "gerçek ve hayali tehditlere karşı artan korku"ya bağlamıştır. Bu anlamda "korku tellalı" olarak tanımladığı Trump'ın korkan seçmenler tarafından desteklenebileceğini vurgulamıştır. Türkiye'de yurttaşların %70'inin sığınmacılar konusunda kaygılı olduğu bulgulanmıştır (Erdoğan, 2021). Özdağ'ın *Sessiz İstila* gibi filmlerle sığınmacılara yönelik korkuyu öne çıkararak insanlarda karşılık bulduğu düşünülebilir.

MacWilliams (2016: 716-717), yurt içinde ve dışında yaşanan terör olaylarının, teyakkuz ve saldırganlık çağrısı yapan Trump'ın destek kazanmasında etkili olan bir diğer faktör olduğunu vurgulamıştır. Özellikle son 10 yılda Türkiye'nin çeşitli illerinde gerçekleştirilen terör saldırılarının (BBC News Türkçe, 2022b) yarattığı haklı endişenin Özdağ'a yönelik desteğin artmasında etkili olabileceği savunulabilir.

Adorno vd. (2019), antidemokratik hareketlerin toplumda karşılık bulmasını otoritaryen sendromun yaygınlaşmasıyla ilişkili olarak açıklamıştır. Güncel tartışmalarda da bu yaklaşımın izlerini görmek mümkündür.¹⁷ Bu

¹⁷ Decker vd. (2022: 104-106), Almanya'da yaptıkları araştırmada, nüfusun önemli bir kısmında, "otoriter saldırganlık, başkalarını değersizleştirme, kendi normlarına aşırı bağlılık, farklılıklara kapalılık, başkalarının çıkarlarını anlamada yoksunluk" eğilimlerinin olduğunu vurgulamıştır. Geleneklere olan katı bağlılığı, toplumsal krizin belirtisi olarak yorumlayan yazarlar, bu durumun kutuplaşmaya, kontrol arzusuna ve güçlü bir tehdit hissine işaret ettiğini belirtmiştir. Çalışmaya göre özellikle kontrol arzusu komplo zihniyetiyle tatmin edilmektedir. Tüm bu durum, otoriter

etkenlerin fitilleyicisinin ise medyatikleşen bir toplumda ajitatörlerin psikolojik stratejilere başvurması olduğu belirtilebilir. Bu çalışmada, kişilik ile duyguları öne çıkaran, 10 teknik aracılığıyla ortaya konan retorik söz konusu vurgularla ilişkilendirilebilir. Ancak otoriteryen kişiliğe ilişkin bu tür yorumların Türkiye’de gerçekleştirecek saha araştırmalarıyla desteklenmesi gerekmektedir.

Etnik Çoğulculuk ve Ümit Özdağ

Copsey’in (2020) *meta-siyasallaştırma* bağlamında vurguladığı *etnik çoğulculuk* ve *farklılık hakkı* söylemleri, Avrupa’daki *radikal sağ* partilerce kullanılmaktadır.¹⁸ Bu yaklaşımın Özdağ’ın retorisi üzerinde de belirli bir etkisinin olduğu ve partisinin halkta karşılık bulabilmesinin bir diğer nedenine işaret ettiği düşünülmektedir. Entelektüel kimliği ve eserleriyle hareketine teorik yanı güçlü, doktriner bir nitelik kazandıran ideolog lider Özdağ’ın (Koca ve Saç, 2024: 344), “her millet kendi vatanında yaşamalı” sloganıyla (Özdağ, 02.07.2019) bu stratejiyle ilişkili anlayıştan yararlandığı varsayılabilir. Radikal sağın en önemli ideolojik yenilenmelerinden biri olarak görülen ve “kültürel dönüş” olarak kavranılan *etnik çoğulculuk*, “farklı kültürlerin her birinin korunması ve saygı duyulması gereken benzersiz bir karaktere sahip olduğu ölçüde bir arada yaşamaması gerektiği fikri”ne dayanmaktadır. Bu anlayışta, iç grup ile göçmenler arasındaki farklılığı biyolojik terimlerden ziyade kültürel bağlamda açıklanmaktadır (Havertz, 2023: 2; Rueda, 2021: 214). Özdağ (2007: 67-69), çok kültürlülükle ilişkili olarak Türkiye’nin bir “mozaik” olduğu iddialarını reddetmiştir. Ancak toplumların homojenliğinin ırka göre değil hâkim kültür ile diğer kültürler arasındaki ilişkiye göre belirlendiğini savunmuştur (Sonhaber16,

---

güvenliğe kaçış ihtiyacının ve otoriter cazibelere karşı duyarlılığın güçlü olduğunu göstermektedir. Araştırmacılar ayrıca “çocuklukta şiddet görme, başarı için toplumsal taleplerin yoğunluğu, boyun eğen ve otoriteryen bir sosyal çevre, modernleşme mağdurluğu, dijitalleşme, yaşam üzerinde kontrol eksikliği” gibi unsurların da otoriteryen sendrom geliştirmede etkili olabileceğini vurgulamışlardır.

¹⁸ Copsey’in *yeni faşizm*e atfettiği diğer iki kavram olan *yersiz-yurtsuzlaştırma* ve *tarihsel revizyonizm* ile Özdağ’ın hareketini ilişkilendirmek mümkün gözükmemektedir. İlk kavram bağlamında, Özdağ ve ZP için dar Alman faşist milliyetçiliğinden pan-Avrupa milliyetçiliğine doğru dönüşüme benzer bir eğilimin izlerini bulmak güçtür. Özdağ’ın etnik milliyetçiliğin popüler bir ismi olan Nihal Atsız’ın irredentist anlayışını yansıtan “Türk Birliği”ni bir ülkü olarak benimsediği görülmektedir. Ölüm yıl dönümünde mezarı başında yaptığı açıklamada “Türk Birliği’ni göreceğiz ve yaşayacağız” ifadesini kullanmıştır (Özdağ, 11.12.2021). Ancak Özdağ’ın bu yaklaşımın aksine etnik köken gibi unsurların ikinci planda olduğu ve yayımlacı dış politikanın dışlandığı Atatürk milliyetçiliğinin (Kılıç, 2007: 117,135) savunucusu olduğunu sıklıkla belirttiği görülmektedir. Bunun nedeninin doğrudan söz konusu ülkünün siyaset yapma biçimi olarak benimsenmesinin günümüzde getireceği zorluklar olduğu düşünülebilir. Özdağ’ın ve hareketinin *yersiz-yurtsuzlaştırma* ilişkili Avrupa’ya özgü eğilimi karşılamadığı, yirminci yüzyılın başlarındaki bir anlayışa dayandığı belirtilebilir. Ancak söz konusu ülkünün Griffinci anlamda *palingenesisi* yansıttığı savunulabilir. *Tarihsel revizyonizmi* ise Türkiye’nin faşizm geçmişi olmaması nedeniyle Özdağ’ın hareketiyle bağdaştırmak olası değildir.

2019).¹⁹ Özdağ, Türk ve Arap kültürünü hâkim kültür olarak tanımlamış ve tam da bu nedenle Arapların Türkiye'ye entegre olamayacaklarını savunmuştur. *Etnik çoğulculuk* yaklaşımının önemli bir özelliğini, etnik grupların üstünlüğünden ziyade birbirlerinden farklı ve uyumsuz oldukları vurgusu oluşturmaktadır (Havertz, 2023: 10). Özdağ, Türk ve Arap kültürlerinin farklılığını vurgulamış, ancak buldukları coğrafyada hâkimiyet kurma bağlamında aralarında belirli bir "eşitlik" kurmuştur. Arap kültürünü hâkim kültür olarak nitelerken iyi veya kötü tasnifi yapmadığını ve bir olgudan bahsettiğini belirtmiştir. Almanya nasıl Türkleri entegre edemediyse Türkiye'nin de Arapları entegre edemeyeceğinin altını çizmiştir (Diken, 2019).

Spektorowski'ye (2012: 46-47, 54) göre *etnik çoğulculuk* sofistike birçok kültürlü *apartheid*'a neden olmaktadır. Irkçılığın gizlenmesi adına yapılan kültürel-etnik farklılaşma savunusu, göçmenleri "doğal" çevrelerine "gururla" geri dönmeye davet etmektedir. Böylece saf ırkçılık ile ulusal emperyalizme dayanan bir yaklaşımdan ziyade farklılıklara saygılı ve sömürgecilik karşıtı görünümümlü "siyaseten kabul edilebilir politik bir söylem" ortaya konulmaktadır:

Onlara [sığınmacılara] karşı bir düşmanlığımız yok. Ancak evimizi de kimseyle paylaşmayız. Biz uluslararası hukuka uygun, millî hukuka uygun şekilde herkesin Türkiye'nin dostları olarak vatanlarına dönmesini istiyoruz. İnşallah biz de Suriyelileri, Suriye'de, Halep'te ziyaret eder ve o yapmış oldukları nefis mezeleri, humus başta olmak üzere, onların misafiri olarak yer ve ileride de onları turist olarak ülkemizde ağırlarız (Ümit Özdağ - Zafer Partisi Genel Başkanı, 27.06.2022).

Etnik çoğulculuk, farklılığı ilk bakışta olumlu bir şey olarak kavramakta, ancak ikinci aşamada farklılık, yalnızca mekânsal olarak farklı bir yerde konumlandığında takdir edilebilmektedir. Bu anlamda "ırkçılık karşıtı" gözükten argümanlar dışlama için araçsallaştırılmış olmaktadır (Havertz, 2023: 9-10). Özdağ, Arapların entegre olamayacağını vurguladıktan sonra şu ifadeleri kullanmıştır: "Bir millî kimlik var. Suriyeli Arap millî kimliği. Bunu küçümsemiyoruz. Bunu aşağı da görmüyoruz. Aksine biz buna saygı duyuyoruz... Diyoruz ki bu insanlar kendi ülkelerine dönsünler ve insanca şartlarda dönsünler" (Ümit Özdağ - Zafer Partisi Genel Başkanı, 31.03.2022).

Etnik çoğulculukta problem, ırksal farklılıklardan ziyade kolektif bir kimlik kaybı riskiyle ilişkilidir. Bu anlayışa göre kültürlerin karışması, "ırksal iç savaş" a yol açacak ve iç grubun kültürel kimliğinin farklılaşıp yok olmasıyla sonuçlanacaktır (Havertz, 2023: 2, 8). Etnik çeşitliliğin kaçınılmaz olarak

¹⁹ Ancak ortak soy-bölgeyle ilişkilendirilen etnisite ya da kültür kavramlarından bahsedildiğinde bir anlamda ırkın kastedildiği de belirtilebilir (Havertz, 2023: 12).

çatışmayı beraberinde getireceğini ve Araplar üzerinden Türkiye’de iç savaş çıkabileceğini savunan Özdağ, Türkiye’nin kültürünü korumanın mücadelesini verdiğini belirtmiştir (Haber Global, 2022; Haberler, 2023; Özdağ, 15.07.2019). Bu iç savaşın ise çoğunlukla emperyalizm ile ilişkili anlaşıldığı görülmektedir. Bar-On’a (2019) göre De Benoist, emperyalizm ve sömürgecilik karşıtı bir tutum benimseyerek ve kimsenin kimseye hükmedemeyeceğini savunarak *etnik çoğulculuk* ile *farklılık hakkına* dayanan görüşleri vurgulamıştır. Spektorowski (2012: 53), “De Benoist’in sömürgecilik karşıtı mantığının tamamen Avrupa’nın kendi otantik milliyetçiliğini güçlendirmeye yönelik olduğu”nu vurgulamıştır. Özdağ da sık sık Suriyeliler ile değil, ancak Suriyelileri “ara malzeme” olarak kullanan emperyalist proje ile derdinin olduğunu vurgulamaktadır (Ümit Özdağ - Zafer Partisi Genel Başkanı, 31.03.2022). *Etnik çoğulcuların* gözünde asıl ırkçılar ise çok kültürlü entegrasyonu savunanlardır (Havertz, 2023: 8). Özdağ, Suriyelilerin vatanlarını geri kazanmaları için çabaladıkları için onların gerçek dostları olduğunu (KRT TV, 11.01.2024) savunmuş ve onların Türkiye’de kalmalarını isteyenleri ise emperyalist projeye ilişkilendirmiş, Türk düşmanlığı ve ırkçılıkla suçlamıştır (ZP, 2021: 6-7).²⁰

3. SONUÇ

Özdağ’ın Thomas’ın tekniklerine önemli ölçüde başvurduğu görülmüştür. Siyasal retoriğinde bilhassa kişilik faktörünü benimsediği vurgulanabilir. Cesaret gibi öğeleri vurgulayarak otoritenin yerleşik figürleriyle mücadele verdiği, “dayanıklılığı”nı ve arkasında hiçbir destek olmadığını vurgulayarak ise “savaşçı ruhu”nu göstermeye çalıştığı yorumları yapılabilir. Kimi zaman duygularını güçlü biçimde öne çıkarabilmesi, diğer zamanlarda ise gayriciddi tutumlar sergileyebilmesi nedeniyle duygu aracından yararlandığı sonucu çıkarılabilir. Kendisini belirli ölçüde haksızlığa uğrayan taraf olarak sunarak zaman zaman

²⁰ Ancak Özdağ’ın *etnik çoğulculuk*’unun sınırlılıkları da bulunmaktadır. Öncelikle Özdağ’ın hâkim kültür anlayışı, kültürlerin birbirine üstünlük kuramayacağını varsayan *etnik çoğulculuk* ile çelişmektedir. Ancak Özdağ’ın Arap kültürünü, Türkiye’deki diğer etnik grupların aksine hâkim kültür olarak gördüğü ve etkisi bakımından Türk kültürüne eşitlediği akılda tutulmalıdır. İkinci olarak Özdağ, uzun yıllardır Türkiye’de yaşayan diğer etnik gruplara yönelik olarak *eritme potası* yaklaşımını savunmaktadır. Özdağ için Türkiye’deki hâkim kültür, Türk kültürüdür ve bu ülkedeki etnik/millî kimlikler, belirli ölçüde farklılıklarını korumakla birlikte bu tek siyasal kimliğe dönüştürülmelidir (Özdağ, 2011; 2020). Bu yaklaşım, Türkiye’de bölgesel ve kültürel ayrıcalık elde etmek isteyen, milliyetçi söyleme dayanan etnik gruplara (Spektorowski, 2012: 41) yönelik bir önlem olarak okunabilir. Üçüncü olarak ise melezleşmeyi reddeden ancak farklılığı kutsayan *etnik çoğulculuk*’un olumlu anlamdaki farklılık vurgusu, Özdağ’da, daha çok Suriye’de humus mezesinin lezzetli olması gibi basit unsurlarla ortaya konmaktadır. Bu da söz konusu yaklaşıma katı bir yönelimin olmadığı bir göstergesi olarak okunabilir. Tüm bu nedenlerle Özdağ’ın yaklaşımını *kısmi etnik çoğulculuk* olarak anlamak ve bu yaklaşımını, Türkiye’de “yerel olarak kök salan” gruplardan ziyade “yeni gelenler” olarak sığınmacılar (Rueda, 2021: 226) bağlamında düşünmek mümkün gözükmemektedir.

beliren agresif tutumunu örtükleştirilebileceği ve bunu diğerlerine yansıtabileceği görüşü de olası görünmektedir. Çok çalışıp kendinden feragat ettiğini iddia etmesiyle yorulmazlığına vurgu yaptığı anlaşılabilir. Bağış toplayarak ve kendisini “baş kurtarıcı” olarak sergileyerek “alçakgönüllüğünü” gösterdiği ve “takipçilerinin seviyesine” indiği düşünülebilir.

Yöntem bağlamında Özdağ’ın sığınmacı politikasıyla ilişkili olarak çektiği kısa filmler aracılığıyla “karanlık oyunları” kendisinin bildiğinin altını çizdiği ve çözümün kendisiyle partisinde olduğuna işaret ettiği yorumu yapılabilir. Skandal olaylara vurgu yaparak bazen hatalı bilgileri halka sunduğu bulgulanmıştır, bunu hareketine destek sağlamak için yaptığı düşünülebilir. *Sessiz İstila* adındaki kısa filminden, heyecan ve korku duygularını kamçıladığı, zamanın daraldığının altını çizerek eylem çağrısında bulunduğu anlamlarını çıkarmak olasıdır. İnsanların istatistik verileri bilimsel bulmasına ilişkin inanca dayanarak yanlış verileri sıkça kamuoyuna çekinmeden sunduğu ve böylece sığınmacılara yönelik olumsuz algıyı beslediği de belirtilebilir. Örneğin sığınmacıların sayısı, “üreme oranları” gibi verileri mübalağa içerecek biçimde yaydığı bulgulanmıştır.

Yapılan çözümleme sonucunda; *yeni faşizm* kavramı bağlamında, *ZP*’nin *etnik çoğulculuk* ve *farklılık hakkına* ilişkin retorikten sığınmacılara yönelik olarak kendi özgüllüğüyle yararlandığı vurgulanabilir. Bunun yanı sıra Türkiye’ye 2011 itibarıyla gelen sığınmacılarla ilişkili olarak ulusal kimliğin dejenere olduğu, ulusal birlik ve beraberliğin olumsuz etkilendiği, yaşam alanlarının ve ekonomik kazanımların kayb olduğu endişesini taşıyan yurttaşlara belirli ölçüde hitap ettiği ve bu kapsamda söylemler üretme eğiliminde olduğu belirtilebilir. Ayrıca Özdağ’ın siyasal retorikinin, onun hızla gündem olmasında kayda değer bir rolünün olabileceği sonucuna varılmıştır. Bunda siyaset yapma biçiminin dönüşmesinde etkili olan yeni medyanın da bir payının olabileceği muhtemel görünmektedir.

KAYNAKÇA

Adorno, Theodor (2000), *The Psychological Technique of Martin Luther Thomas' Radio Addresses* (Stanford ve California: Stanford University Press).

Adorno, Theodor (2002a), “The Stars Down to Earth: The Los Angeles Times Astrology Column”, Crook, Stephen (Der.), *The Stars Down to Earth and Other Essays on The Irrational in Culture* (London ve New York: Routledge): 46-171.

Adorno, Theodor (2002b), “Research Project on Anti-Semitism: Idea of the Project”, Crook, Stephen (Der.), *The Stars Down to Earth and Other Essays on The Irrational in Culture* (London ve New York: Routledge): 181-218.

Adorno, Theodor (2005), “Freudian Theory and the Pattern of Fascist Propaganda”, Bernstein, Jay, M. (Der.), *The Culture Industry* (London ve New York: Routledge): 132-158.

Adorno, Theodor ve Max Horkheimer (2010), *Aydınlanmanın Diyalektiği* (İstanbul:Kabalıcı Yayınevi) (Çev. Nihat Ülner ve Elif Öztarhan Karadoğan).

Adorno, Theodor, (2023), “Faşizm ve Propaganda: Martin Luther Thomas’ın Radyo Söylevlerinde Uyguladığı Psikolojik Teknik”, *Faşizm ve Propaganda* (İstanbul: Sel) (Çev. Müge Çavdar).

Adorno, Theodor, Else Frenkel-Brunswik, Daniel Levinson ve Nevitt Sanford (1950), *The Authoritarian Personality* (New York: Harper & Brothers).

Anadolu Ajansı (2021), “İstanbul Milletvekili Ümit Özdağ İYİ Parti’den İstifa Etti”, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/istanbul-milletvekili-umit-ozdag-iyi-partiden-istifa-etti/2164310> (23.06.2024).

Bar-On, Tamir (2007), *Where Have All The Fascists Gone?* (London ve New York: Routledge).

Bar-On, Tamir (2019), “Fransız Yeni Sağ ve Etnik Çoğulculuk Üzerine”, *Perspektif*, 278: 50-54.

BBC News Türkçe (2022a), “Ümit Özdağ’ın Hatay’a Girişine İzin Verilmedi”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61950051> (23.06.2024).

BBC News Türkçe (2022b), “Türkiye’de Son 10 Yılda Düzenlenen Büyük Saldırıları”, <https://www.bbc.com/turkce/articles/clmgndprxg8o> (23.06.2024).

BBC News Türkçe (2023a), “Ümit Özdağ: MHP’den Zafer Partisi’ne Uzanan, Milliyetçi Siyasette Bir Yolculuk”, <https://www.bbc.com/turkce/articles/crg3vyzprxeo> (23.06.2024).

BBC News Türkçe (2023b), “İçişleri Bakanı Yerlikaya, Türk Vatandaşı Olan Suriyelilerin Sayısının 238 Bine Yaklaştığını Açıkladı”, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c1e29v09d3eo> (23.06.2024).

Cento Bull, Anna (2012), “Neo-Fascism”, Bosworth, R. J. B. (Der.), *The Oxford Handbook of Fascism* (Oxford University Press): 586-605.

Copsey, Nigel (2018), “The Radical Right and Fascism”, Bosworth, R. J. B. (Der.), *The Oxford Handbook of Fascism* (Oxford University Press): 166-187.

Copsey, Nigel (2020), “Neo-Fascism: A Footnote to the Fascist Epoch?”, Iordachi, Constantin ve Aristotle Kallis (Der.), *Beyond The Fascist Century* (Switzerland: Palgrave Macmillan): 101-121.

Copsey, Nigel (2021), “Historians and the Contemporary Far Right: To Bring (or not to Bring) the Past into the Present?”, Ashe, Stephan D., Joel Busher, Graham Macklin ve Aaron Winter (Der.), *Researching the Far Right* (London ve Newyork: Routledge): 32-45.

Cumhuriyet (2021), “Mahkeme Ümit Özdağ’ın İYİ Parti’den İhraç Kararını İptal Etti”, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/mahkeme-umit-ozdagin-iyi-partiden-ihrac-kararini-iptal-etti-1805702> (23.06.2024).

Cumhuriyet (2022), “Ümit Özdağ: Bir Suikast İhbarı Bana İki Değişik Kanaldan Geldi”, <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/umit-ozdag-bir-suikast-ihbari-bana-iki-degisik-kanaldan-geldi-2003481> (23.06.2024).

D. Luttig, Matthew (2017), “Authoritarianism and Affective Polarization: A New View on the Origins of Partisan Extremism”, *Public Opinion Quarterly*, 81 (4): 866-895.

De Felice, Renzo (2017), *Fascism: An Informal Introduction to its Theory and Practice* (London ve New York: Routledge).

Decker, Oliver, Julia Schuler ve Elmar Brähler (2022), “The Authoritarian Syndrome Today”, Decker, Oliver, Johannes Kiess ve Elmar Brähler (Der.), *The Dynamics of Right-Wing Extremism within German Society* (London ve New York: Routledge): 79-109.

Deniz, Taner ve İnci Aksu Kargın (2023), “Twitter’da Göçmen-Karşıtı Söylemlerin Yükselişi: Zafer Partisi Örneği”, *Göç Dergisi*, 10 (2): 215-231.

Diken (2019), “İYİ Partili Özdağ: Vatandaşlık Verilirse Suriyeliler Türk Siyasetinde Belirleyici Olur”, <https://www.diken.com.tr/iyi-partili-ozdag-vatandaslik-verilirse-suriyeliler-turk-siyasetinde-belirleyici-olur/> (23.06.2024).

Duckitt, John (2022), “Authoritarianism: Conceptualisation, Research, and New Developments”, Osborne, Danny ve Chris G. Sibley (Der.), *The Cambridge Handbook of Political Psychology* (Cambridge University Press): 177-198.

Eatwell, Roger (2019), “‘Kapsayıcı Faşizm’in Doğası: ‘Faşist Minimum ve ‘Faşist Kalıp’”, Bora, Tanıl (Der.), Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları (İstanbul: İletişim): 221-267.

Erdoğan, M. Murat (2021), Suriyeliler Barometresi (Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık).

Erixon, Fredrik (2023), “The Price Of Populism”, Spectator, 352 (10170): 10

European Parliament (2024), “Election Results”, <https://results.elections.europa.eu/en/index.html> (23.06.2024).

Finchelstein, Federico (2017), From Fascism to Populism in History (California: University of California Press).

Finchelstein, Federico (2021), Faşist Yalanların Kısa Tarihi (İstanbul: İletişim) (Çev. Zeynep Şarlık).

Fuchs, Christian (2022), Digital Capitalism: Media, Communication and Society (London ve New York: Routledge).

Giddens, Anthony (2010), Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori (İstanbul: İletişim) (Çev. Ümit Tatlıcan).

Gordon, Peter (2017), “The Authoritarian Personality Revisited: Reading Adorno in the Age of Trump”, Boundary 2, 44 (2): 31-56.

Griffin, Roger (1993), The Nature of Fascism (London ve New York: Routledge).

Griffin, Roger (2014), “Fascism’s New Faces (and New Facelessness) in the “Post-Fascist” Epoch”, Griffin, Roger, Werner Loh ve Andreas Umland (Der.), Fascism Past and Present, West and East (Stuttgart: ibidem): 29-69.

Griffin, Roger (2019), “Faşizm: Genel Giriş”, Bora, Tanıl (Der.), Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları (İstanbul: İletişim): 187-209.

Grigoryev, Dmitry, Anastasia Batkhina, Lucian Gideon Conway ve Alivia Zubrod (2022), “Authoritarian Attitudes in Russia: Right-Wing Authoritarianism and Social Dominance Orientation in the Modern Russian Context”, Asian Journal of Social Psychology, 25: 623-645.

Haber Global (2022), “Siyaset Özel’in Konuğu Zafer Partisi Başkanı Prof. Dr. Ümit Özdağ”, <https://www.youtube.com/watch?v=ZluIq1Mq7Ew> (23.06.2024).

Haberler (2023), “Zafer Partisi Genel Başkanı Ümit Özdağ”, <https://www.facebook.com/Haberler/videos/zafer-partisi-genel->

ba%C5%9Fkan%C4%B1-%C3%BCmit-
%C3%B6zda%C4%9F/578742024026074/ (23.06.2024).

Haverda, Myra B. ve Jeffrey A. Halley (2019), “Trump’s 2016 Presidential Campaign and Adorno’s Psychological Technique: Content Analyses of Authoritarian Populism”, *tripleC*, 17 (2): 202-220.

Havertz, Ralf (2023), “Ethnopluralism and its Ambiguities: Racism With and Without Race”, *Journal of Political Ideologies*, 1-15.

Independent Türkçe (2022), “Ümit Özdağ: Vatandaşlık Verilen Suriyeli Sayısını Açıklıyorum, 1 Milyon 476 Bin 368”, <https://www.indyurk.com/node/543821/> (23.06.2024).

IPSOS (2019), “En Güvenilen Meslekler”, <https://www.ipsos.com/tr-tr/en-guvenilen-meslekler> (23.06.2024).

İnternethaber (2022), “Ümit Özdağ’dan Olay Yaratacak Sözler: Yetiştirdiğim Polis ve İstihbaratçılar Bana Bilgi Veriyor”, <https://www.internethaber.com/umit-ozdagdan-olay-yaratacak-sozler-yetistirdigim-polis-ve-istihbaratcilar-bana-bilgi-veriyor-2249991h.htm> (23.06.2024).

Kallis, Aristotle (2019), “Etnik Çoğulculuk ve Avrupa’daki Radikal Sağ ideolojisi”, *Perspektif*, 278: 26-29.

Karacasu, Hande (2022), “Sessiz İstila”, <https://www.youtube.com/watch?v=EpPo5vjC2bE> (23.06.2024).

Kılıç, Murat (2007), “Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16: 113-140.

Kitchen, Martin (1976), *Fascism* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: Macmillan).

Koca, Bayram ve Selman Saç (2024), “Korkuyu Politikleştirmek, Öfkeyi Örgütlemek: Fransa’da (Reconquête) ve Türkiye’de (Zafer Partisi) Aşırı Sağ”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 79 (2): 325-350

Kovacs, Luciano (2023), “Europe’s New Authoritarianism”, *New Labor Forum*, 32 (2): 30-37.

Laqueur, Walter (1996), *Fascism* (New York and Oxford: Oxford University Press).

MacWilliams, Matthew C. (2016), “Who Decides When The Party Doesn’t? Authoritarian Voters and the Rise of Donald Trump”, *PS: Political Science & Politics*, 49 (4): 716-721.

Malumatfuruş (t.y.),
<https://www.malumatfurus.org/?s=%C3%9Cmit+%C3%96zda%C4%9F>
(23.06.2024).

Marx, Karl (2011), *1844 Elyazmaları: Ekonomi, Politik ve Felsefe* (Ankara: Sol Yayınları) (Çev. Kenan Somer).

Marx, Karl (2020), *Kapital: Ekonomi Politğin Eleştirisi I. Cilt* (İstanbul: Yordam Kitap) (Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan).

Mayer, J. Sabrina, Carl C. Berning ve David Johann (2020), “The Two Dimensions of Narcissistic Personality and Support for the Radical Right: The Role of Right-wing Authoritarianism, Social Dominance Orientation and Anti-immigrant Sentiment”, *European Journal of Personality*, 34: 60-76.

McClung Lee, Alfred ve Elizabeth Briant Lee (1939), *The Fine Art of Propaganda: A Study of Father Coughlin’s Speeches* (New York: Harcourt, Brace and Company).

Mudde, Cas (2007), *Populist Radical Right Parties in Europe* (New York: Cambridge University Press).

Munchau, Wolfgang (2023), “Geert Wilders’ Victory in the Netherlands Could Wreck the EU’s Flagship Projects”, *New Statesman*, 152 (5745): 21.

Murdock, Graham (2020), “Profits of Deceit: Performing Populism in Polarised Times”, *European Journal of Cultural Studies*, 23 (6): 874-899.

Müller, Jan-Werner (2021), *Popülizm Nedir?* (İstanbul:İletişim) (Çev. Onur Yıldız).

Neto, Odilon Caldeira (2022), “Neo-fascism in Brazil, From The Local to The Global?”, *Esboços*, 29 (52): 579-598.

Nolte, Ernst (1969), *Three Faces of Fascism* (New York ve Toronto: A Mentor Book).

OdatvResmi (2023), “Ümit Özdağ’dan Arapça Konuşan Kişiyi: ‘Bu Arkadaşı Zafer Turizme Götürün Hemen’”,
<https://www.youtube.com/shorts/5tB50SQMTRA> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (2007), Kürtçülük Sorununun Analizi ve Çözüm Politikaları (İstanbul: Bilgi).

Özdağ, Ümit (2011), “Çok Kültürcülük: Kolonyalist Mirasın Emperyalist Kullanımı”, <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/cok-kulturculuk-kolonyalist-mirasin-emperyalist-kullanimi> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (2020), “Çöken Küreselleşme ve Yükselen Ulus Devlet”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/coken-kuresellesme-ve-yukselen-ulus-devlet> (23.06.2024).

Paxton, Robert (2004), *The Anatomy of Fascism* (New York: Alfred A. Knopf).

Paxton, Robert (2012), “Comparisons and Definitions”, Bosworth, R. J. B. (Der.), *The Oxford Handbook of Fascism* (Oxford University Press): 547-565.

Payne, Stanley (2003), *A History of Fascism* (Taylor & Francis).

Prowe, Diethelm (2004), “The Fascist Phantom and Anti-Immigrant Violence: The Power of (False) Equation”, Fenner, Angelica ve D. Eric Weitz (Der.), *Fascism and Neofascism* (New York: Palgrave Macmillan): 125-140.

Rueda, Daniel (2021), “Alain De Benoist, Ethnopluralism and The Cultural Turn in Racism”, *Patterns of Prejudice*, 55 (3): 213-235.

Scannell, Paddy (2020), *Medya ve İletişim* (Ankara: Ütopya) (Çev. Oğuzhan Taş ve Burcu Sümer).

SODEV (2023), “SODEV ‘Toplumsal Kutuplaşma Araştırması Raporu’ Açıklandı”, <https://sodev.org.tr/sodev-toplumsal-kutuplasma-arastirmasi-raporu-aciklandi/> (23.06.2024).

Sonhaber16 (2019), “İyi Partili Ümit Özdağ, Türk Milliyetçiliğini Anlattı”, <https://www.sonhaber16.com/iyi-partili-umit-ozdag-turk-milliyetciligini-anlatt/> (23.06.2024).

Spektorowski, Alberto (2012), “The French New Right: Multiculturalism of the Right and The Recognition/Exclusionism Syndrome”, *Journal of Global Ethics*, 8 (1): 41-61.

T24 (2021), “Ümit Özdağ’dan Bakan Soylu’ya: Bana Herhangi Bir Saldırıda Sorumlu Siz Olacaksınız!”, <https://t24.com.tr/video/umit-ozdag-dan-bakan-soylu-ya-bana-herhangi-bir-saldirida-sorumlu-siz-olacaksiniz,42733> (23.06.2024).

Taş, Oğuzhan (2022), “Propagandanın Güncelliği: Yirminci Yüzyıl Teorisinden Dersler”, *Kültür ve İletişim*, 25 (1): 74-101.

Taş, Tuğba (2019), “Otoritaryen Popülizm ve Amerikan Ajitatörünün Yeni Portresi: Nicholas J. Fuentes”, *Moment Dergi*, 6 (1): 9-37.

Tele1 (2022), “Ümit Özdağ'dan Soylu'ya: Erkeksen Yarın Beni Bakanlığının Önünde Bekle!”, <https://www.youtube.com/watch?v=8BWpvimxuP8> (23.06.2024).

Traverso, Enzo (2019), *The New Faces of Fascism Populism and the Far Right* (London ve New York: Verso).

UNCHR (t.y.), “Overview”, <https://www.unhcr.org/tr/en/overview-2> (23.06.2024).

Ümit Özdağ - Zafer Partisi Genel Başkanı (03.10.2022), “Son Ümit...”, <https://www.youtube.com/watch?v=m0pXmM6cP7A> (23.06.2024).

Ümit Özdağ - Zafer Partisi Genel Başkanı (10.12.2022), “Uyanış Filmi”, <https://www.youtube.com/watch?v=YAVREPefwtw> (23.06.2024).

Ümit Özdağ - Zafer Partisi Genel Başkanı (27.06.2022), “Hataylılara Çağrımdır!”, <https://www.youtube.com/watch?v=X3aUTQATyRU> (23.06.2024).

Ümit Özdağ - Zafer Partisi Genel Başkanı (31.03.2022), “Tele 1’de Enver Aysever’in Sunduğu Ayrıntılar Programının Konuğuyum”, https://www.youtube.com/watch?v=__sSerRogiY (23.06.2024).

Yaşlı, Fatih (2023), “‘Hudut Namustur’: Seküler-Popülist Milliyetçiliğin İzinde”, *Fiscaoeconomia*, 7 (3): 2636-2671.

Yurttaş TV (2023), “Ümit Özdağ Çok Sinirlendi! ‘Senin Kim Olduğunu Biliyorum Adam!’”, https://www.youtube.com/watch?v=1R2Vjx_qGJ0 (23.06.2024).

ZaferTUBE (2022), “Ümit Özdağ Zafer Turizm - Sokak Röportajı Yapıyor”, <https://www.youtube.com/shorts/7zUOn6S4Gxo> (23.06.2024).

ZP (2021), “Kuruluş Manifestosu”, <https://zaferpartisi.org.tr/kurulus-manifestosu/> (23.06.2024).

ZP (t.y.-a), “Özgeçmiş”, <https://zaferpartisi.org.tr/ozgecmis> (23.06.2024).

ZP (t.y.-b), “Zafer Partisi, Yıkılmak İstenen Milli, Üniter, Laik Türkiye Cumhuriyeti’nin Son Politik Savunma Hattıdır”, <https://zaferpartisi.org.tr/zafer->

partisi-yikilmek-istenen-milli-uniter-laik-turkiye-cumhuriyetinin-son-politik-savunma-hattidir/ (23.06.2024).

Twitter (X) Kaynakları

KRT TV (11.01.2024),
<https://twitter.com/KRTCANLI/status/1745532842644238600> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (02.07.2019),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1146160212434464769> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (15.07.2019),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1150840691410575361> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (29.10.2021),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1454032989118255106> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (08.11.2021),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1457748673119596549> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (11.12.2021),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1469765335221997575> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (13.12.2021),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1470431476416229376> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (04.02.2022),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1489486289174937602> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (26.03.2022),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1507788748666421255> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (19.04.2022),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1516310936914702338> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (07.05.2022),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1523041308629028864> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (13.05.2022),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1525027624644395008> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (05.06.2022),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1533431920125792256> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (28.09.2022),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1575018347766358016> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (16.10.2022),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1581556422268964864> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (23.10.2022),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1584194590826905601> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (09.11.2022),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1590216893654355969> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (10.12.2022),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1601637871332380673> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (16.01.2023),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1615049878853521408> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (24.01.2023),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1617915130934599687> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (15.03.2023),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1635751452726419465> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (30.03.2023),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1641483729498517529> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (03.04.2023),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1642778413638328321> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (13.05.2023),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1657420829657899009> (23.06.2024).

Özdağ, Ümit (16.05.2023),
<https://twitter.com/umitozdog/status/1658368598216146944> (23.06.2024).